

LES PUBLICACIONS DE L'EDITOR LÓPEZ BERNAGOSSI I *LO XANGUET* (1865-1874), PRIMER ALMANAC HUMORÍSTIC EN CATALÀ

JOSEP MARIA CADENA I CATALÁN

Aquesta ponència obeeix al propòsit de remarcar la importància documental i d'anàlisi que tenen els calendaris i els almanacs. Els historiadors de la premsa i aquells investigadors que amb tant d'encert la fan servir per a perfilar aspectes de l'acció social acostumen a negligir, tant entre nosaltres com en l'àmbit estatal, el fons de dades i de camins d'investigació que hi ha, gairebé verge, a les esmentades publicacions anuals. Tant les publicades independentment com les que són complement de diaris, setmanaris i revistes ofereixen resums d'urgència, comentaris i visions d'actualitat que permeten entendre la visió que tenien els protagonistes o els testimonis directes de diversos fets d'importància o copsar, quan les circumstàncies eren adverses, els problemes amb què topaven per a l'expressió lliure de les idees.

Diaris i setmanaris són, al meu entendre, subministradors bàsics i immediats de dades; almanacs i calendaris són fornidors de reflexions i comentaris amb una certa perspectiva històrica.

Per això he centrat aquesta ponència en les publicacions polítiques i, a la vegada, satíricohumorístiques de l'editor Innocenci López Bernagossi, i, d'una manera especial, com a demostració de les possibilitats d'estudi que donen els almanacs i els calendaris en *Lo Xanguet*.

Encara que les publicacions de tota mena que formen l'esponerosa història de la premsa en català sumen milers, llevat dels diaris poques se'n troben que hagin passat per tantes situacions de convulsió política com l'almanac *Lo Xanguet*. Publicació humorística que és la primera cronològicament parlant entre les de caràcter anual, va començar a sortir en un temps en què fer humor polític —tant en castellà com en català— representava una heroïcitat. Editada per primera vegada el mes de desembre de 1864, prolongà la seva aparició fins al desembre de 1873, amb un total de nou números perquè el darrer cobria dos anys naturals. El període abraça, com és norma en els almanacs, que miren cap a l'any que comença i no pas cap al que s'acaba, de 1865 a 1874; és a dir, des dels

darrers anys del convuls regnat d'Isabel II fins al final de la I República, amb el cop d'estat del general Pavía. És un període prou llarg i de fort interès per a dedicar una atenció especial a les diferents manifestacions periodístiques que s'hi esdevingueren, però, en el que pertoca a *Lo Xanguet*, només ha estat objecte de referències breus i d'utilització de les il·lustracions sense fer cap esment de la font la majoria de les vegades.

Cal dir també que *Lo Xanguet* pertany per dret propi al període fundacional de la premsa humorística en català. Fou el primer almanac satíric en la nostra llengua i figura com a capdavanter en les publicacions de la Librería Española de López Bernagossi, fundador de *La Campana de Gràcia* i de *L'Esquella de la Torratxa*, entre alguns altres setmanaris d'èxit, i patriarca d'una nissaga d'editors. La seva importància està també en el fet que en foren redactors Serafí Pitarra i uns altres autors impulsors del teatre català, amb la participació com a dibuixants de Josep Lluís Pellicer i Tomàs Padró, dos dels millors artistes catalans d'aquella època.

Barcelona en el període 1865-1874

La ciutat de Barcelona tenia l'any 1865, primer de l'almanac *Lo Xanguet*, poc més de 192.000 habitants i disposava d'unes 8.800 cases al seu estricte terme municipal. Afegint-hi els altres municipis del seu pla, com eren els barris actuals de Gràcia, Sant Gervasi, les Corts, Sarrià, Sants, Horta, Sant Andreu i Sant Martí, no arribava encara als 300.000 habitants. Era, doncs, una capital relativament petita però que l'any 1854 ja havia començat l'enderrocament de les muralles i es disposava a demostrar en tots els ordres la seva gran vitalitat. El pla Cerdà per a fer l'Eixample, aprovat per Reial Ordre de 7 de juny de 1859, tenia molta oposició però no s'aturava i la societat catalana es trobava en uns moments d'afirmació. Fins i tot la guerra d'Àfrica havia estat una empresa popular i l'incendi del Liceu (9 d'abril de 1861) s'havia assumit amb tant de coratge que, al cap d'un any, ja es feien funcions a la sala renovada. Narcís Monturiol assajava, amb èxit tècnic però sense fortuna política, el seu vaixell submergible *Ictíneo* i els ferrocarrils, motor de progrés en aquell temps, ampliaven línies.

Malauradament, l'any 1865 resultà nefast per a Barcelona. *Lo Xanguet*, pensat quan l'eufòria encara durava, va començar a moure el seu petit cos periodístic quan esclatava una fortíssima crisi industrial que anava acompanyada per una política espanyola de mà dura. Al Govern liberal d'O'Donnell, caigut el mes de setembre de 1864, li havia de succeir un de presidit pel general Narváez, duc de València segons la monarquia que va ennoblir-lo i «espadón de Loja» d'acord amb el malnom popular. Les seves mesures de govern molestaren els barcelonins, que,

juntament amb la crisi i l'opressió política, hagueren de patir un fort còlera arribat de sobte a començaments d'agost. Tothom qui pogué fugí de la ciutat, però, amb tot, l'epidèmia hi provocà 3.765 defuncions.

L'editor López

Parlem ara de l'editor de *Lo Xanguet*. Nascut a Girona el 28 de desembre de 1829, Innocenci López Bernagossi era fill de militar. Segons l'extens apunt biogràfic que li dedicà el seu amic Josep Roca i Roca, director de *La Campana de Gràcia* i de *L'Esquella de la Torratxa*, a la batallada 1375 de *La Campana* (28 de setembre de 1895) amb motiu de la seva mort, el pare, Miguel López Carrascosa, natural de Villafranca de Alcorón (Conca), havia començat com a soldat ras i arribà a tinent coronel per mèrits de guerra. Es trobà al setge de Girona a les ordres d'Álvarez de Castro i lluità a Catalunya durant set anys contra les tropes de Napoleó. Fet presoner i portat a França, s'hi casà amb Joana Bernagossi, filla d'un oficial italià presoner com ell. Tingueren una fillada nombrosa i els homes seguiren la carrera militar. Manuel, el primogènit, morí l'any 1836 lluitant a les ordres d'Espartero i alguns altres es retiraren del servei després d'haver-hi obtingut graduacions elevades.

Innocenci López també sentia predilecció per la carrera de les armes, però finalment va escollir les tasques de llibreter i d'editor, que llavors anaven unides. Féu l'aprenentatge a les cases Oliveres i Tasso i acabà establint-se al carrer Ample, número 26, amb ampliació a la rambla del Mig, número 20. En aquest darrer local, situat als baixos de la Fonda i després Hotel Oriente, funcionà durant molts anys la famosa Librería Española, de la qual sortiren milers de llibres i números de setmanaris populars.

Les primeres activitats del novell llibreter i editor foren la venda a la menuda a les seves botigues i l'edició de novel·les de fulletó. Contractà l'escriptor Manuel Angelon i obtingué uns grans èxits de venda amb obres com *Un Corpus de Sangre*, *El pendón de Santa Eulalia*, *Treinta años o la vida de un jugador*, *Flor de un día*, *¡Atrás el extranjero!* i unes quantes més, totes redactades en castellà.

Durant la guerra d'Àfrica de 1859, Innocenci López decidí publicar un periòdic polític de caràcter festiu. Fou *El Cañón Rayado*, que tenia com a objecte mantenir encès l'esperit patriòtic espanyol en la lluita contra el moro. Eusebi Planas i Manuel Moliné n'il·lustraven els números i l'èxit aconsellà buscar sempre la col·laboració de bons dibuixants. L'any 1860 edità el setmanari polític *El Pájaro Verde* i el 1862 projectà *El Tiburón*, almanac que sortí per primera vegada amb l'edició per a 1863 i del qual *Lo Xanguet* fou després complement en llengua catalana.

Per mitjà de Manuel Angelon, Innocenci López connectà amb Frederic Soler i els seus companys de «gatades», i d'aquesta manera es vinculà per sempre més a la llengua catalana com a editor. Començà editant la col·lecció de «Singlots poètics» amb les obres de més èxit de Serafí Pitarra: *L'esquella de la torratxa*, *L'últim trençalòs*, *La botifarra de la llibertat*, *Les píldores d'Holloway* i algunes altres paròdies escèniques de qui resultà el màxim promotor del teatre català modern; i continuà amb publicacions periòdiques de tant mèrit com *Un Tros de Paper*, *Lo Noy de la Mare*, *La Rambla*, *La Pubilla* i els setmanaris tantes vegades esmentats *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa*, dos èxits editorials de la Librería Española i dues publicacions satíriques que foren les de més llarga durada a Catalunya.

Com a fervent republicà que era, Innocenci López participà en moltes conspiracions contra la monarquia d'Isabel II. Lluità al carrer pels seus ideals i patí presó i desterrament a Mallorca, illa d'on fugí d'una manera gairebé novel·lesca. Regidor de l'Ajuntament de Barcelona i també director general de correus a Cuba durant els períodes de predomini republicà, la seva major glòria és haver estat editor per a amplis públics a Catalunya, on introduí la lectura de la llengua del país dins de la classe obrera i menestral. El seu fill petit, Antoni López i Benturas, continuà i amplià la seva tasca, i el nét, Antoni López i Llausàs, fou un gran editor a Barcelona i a les nacions americanes, a les quals arribà com a exiliat a l'acabament de la Guerra Civil.

Ramírez, impressor de *Lo Xanguet*

I ara, l'impressor. *Lo Xanguet* i unes altres publicacions periodístiques d'Innocenci López foren impreses per Narcís Ramírez, industrial de les arts gràfiques que, en el darrer terç del segle XIX, aconseguí una gran anomenada a Barcelona. Gironí com Innocenci López i nat a la capital de l'Onyar, l'any 1838 començà a aprendre l'ofici a la impremta de Vicenç Oliva. Es traslladà a Barcelona i, com explica Francesc Millà al seu llibre *L'art de l'impremta a Catalunya*, es destacà molt aviat com a industrial intel·ligent i de temperament actiu. Afavorit per la loteria amb un premi de dues mil pessetes, l'any 1846 invertí aquells diners a muntar una impremta al primer pis de la casa número 40 del carrer dels Escudellers. Els orígens foren modestos, però l'any 1860 ja tenia edifici propi al passatge dels Escudellers, número 4. Dos anys després formà societat amb altri i la Imprenta de Ramírez y Compañía, juntament amb molts més treballs, realitzà *Lo Xanguet*. Ramírez creà un molí paperer a Ribes de Freser i a la seva mort, l'any 1880, les seves empreses tingueren continuació amb la gran empresa Henrich y Compañía, Sucesores de N. Ramírez.

Dels nou números que formen la col·lecció de *Lo Xanguet*, sis porten el peu d'impremta de Ramírez, dos (anys 1869 i 1870) no donen cap pista en aquest sentit i un declara haver estat imprès a l'establiment que la «V[ídua] y F[illa] de Gaspar» tenien al carrer d'Ataülf, número 14. És el corresponent a l'any 1871 i coincideix al mateix obrador amb unes altres publicacions d'Innocenci López.

Bon ús de la impressió litogràfica

Descoberta l'any 1798 per Alois Senefelder, la impressió litogràfica fou introduïda a Catalunya el 1806 pel naturalista Carles Gimbernat, que la conegué a Munic. Els seus primers treballs amb el nou procediment foren uns mapes geològics i, a continuació, edità en castellà *Manual del soldado español en Alemania* (1807). Antoni Brusi i Mirabent, editor de *Diario de Barcelona*, en seguí la petja i entre els anys 1819 i 1820 creà un taller de litografia a Barcelona, mentre que José Cardaso ho feia a Madrid dins del mateix període. A continuació vingueren els tallers de Labielle, Vázquez, Estivill, Pigrau, Forasté i el ja esmentat de Narcís Ramírez.

L'edició de llibres il·lustrats, tan característics de l'època romàntica, prengué un bon impuls gràcies a la litografia. I també les revistes i les publicacions periòdiques, entre les quals aviat ocuparen un lloc destacat les de caràcter humorístic i amb finalitats polítiques. En negre i en color, la litografia desvetllà la curiositat del públic lector, ja que fou el procediment més pràctic i ràpid al seu moment per a recollir gràficament l'actualitat. El dibuix satíric trobà en la pedra litogràfica una base molt ferma per a expandir-se. I, encara que els treballs originals s'han perdut pels imperatius de la mateixa tècnica, les col·leccions de les publicacions il·lustrades són testimoniatge del grau de perfecció aconseguit per artistes com ara Eusebi Planas, Josep Lluís Pellicer i Tomàs Padró, per esmentar només els tres més importants d'aquell moment.

Publicacions remarcables de l'època que la litografia va fer una gran florida a Catalunya són *El Pájaro Verde* (1869), *El Tiburón* (1863), *La Porra* (1864), *Lo Xanguet* (1864 per a 1865), *Un Tros de Paper* (1865), *Lo Noy de la Mare* (1866), *La Flaca* (1869), *La Madeja Política* (1873) i *El Loro* (1879).

Característiques gràfiques i generals de *Lo Xanguet*

Els nou números que foren editats per *Lo Xanguet* sortiren en el format 230 x 151 mm, amb setze pàgines compaginades per regla general a dues columnes, però als dos darrers almanacs la composició és a tres

columnes. El preu de venda va ser «d'un ral per tot arreu [sic]» i es va mantenir en el transcurs dels anys. A les portades figurà sempre la frase «Val més aquí que a ca l'apotecari». Al primer número, el títol, dibuixat a la portada i tipogràfic a la segona pàgina, va restar escrit de la manera següent: *'L Xanguet*; a partir de l'any 1866 ja quedà relativament normalitzat en *Lo Xanguet*. El català dels escrits era el que «ara es parla», que defensaven Pitarra i els seus amics i que obeïa a unes formes orals i populars, encara que gradualment avançà vers una normativa.

La contraportada dels almanacs oferia les altres publicacions d'Innocenci López, amb una incidència especial en els «Singlots poètics» de Pitarra.

Un ral no era massa per a una distracció

Comparativament, el preu d'un ral a què es venia *Lo Xanguet* era excessiu per a les possibilitats econòmiques de la classe obrera. Amb jornals molt baixos, les famílies modestes no podien dedicar a un almanac els vint-i-cinc cèntims que els servien per a comprar pa, llegums i més queviures de primera necessitat. Ara, per a uns altres estaments el preu no era gens alt si tenim present que es tractava d'una diversió per a persones amb una certa cultura i amb curiositat pels fets d'actualitat.

Les obres completes de Jaume Balmes, que llavors editava *Diario de Barcelona*, costaven vuit rals el volum en la seva presentació popular o econòmica; un dietari-guia de Barcelona es venia a vuit rals relligats a l'holandesa, i a dotze rals si es volia en percalina anglesa. Pel que fa als espectacles, els preus diaris per a assistir a una funció del Gran Teatre del Liceu eren de 160 rals per a llotja de primer pis sense entrades; de 18 rals per a butaca de primera classe des de la primera fila fins a la número 17; de 6 rals per a entrada general; i de 3 rals per a poder accedir al cinquè pis. I, en el ram de les llinadures, una lliura de dolços podia costar de 3 a 4 rals, segons la qualitat i el prestigi de l'establiment, i una bona ensaïmada de Mallorca valia de 4 a 6 quartos (l'equivalent a 10 o 15 cèntims).

El pa anava a 9, 6 o 4 quartos la lliura segons que fos blanc, mitjà o morè, i dues lliures de patates podien valer 15 cèntims. La necessitat i la ignorància de lletra feien que la majoria, analfabeta perquè no podia accedir a cap mena d'estudi, ignorés la premsa i dediqués els pocs diners que tenia a sobreviure. Per això el preu de les publicacions que volien ésser populars era més alt que no ho hauria estat amb un públic comprador més ampli. Malgrat tot, les publicacions d'Innocenci López —*Lo Xanguet* entre elles— romperen cercles d'indiferència i quedaren situades a un nivell de venda més alt. Malauradament, no conservem cap document sobre tiratges i vendes, mentre que les afirmacions contemporànies dels editors

UN RAL PER TOT ARREU.

VAL MES AQUI QUE A CA 'L APUTACARI.

Any I de Lo Xanguet

sobre «gran èxit» i «milers d'exemplars esgotats» s'han de posar en quarantena.

Una visió des de dalt de la bomba

El primer número de *Lo Xanguet* va sortir a Barcelona a mitjan desembre de 1864 juntament amb *El Tiburón*. La seva portada representava humorísticament, sense gens de semblança, el dibuixant i l'autor principal de la publicació. Tots dos es presentaven —l'artista ben agafat a la seva llapidera i l'escriptor fent barretada al públic— dalt de l'esfera d'un globus o bomba, giny aerostàtic molt popular llavors a Barcelona per les nombroses ascensions públiques que s'hi havien fet. A la part inferior figurava una interpretació aèria de Barcelona amb Montjuïc i les torres de les esglésies principals. A mig aire hi havia, tots riallers, el sol i la lluna i els textos que figuraven dins del dibuix litografiat deien textualment: «L Xanguet o sia Almanach per l'any 1865, / enjiponat per Serafi Pitarra i altres; / il·lustrat per un xicot qu'anat a Llotja; / I. Lopas, editó; / Barcelona.» Dalt de tot deia, amb lletra d'impremta, «Un ral per tot arreu», mentre que a baix figurava l'expressió: «Val més aquí que a ca 'l aputacari.»

Obrint la segona pàgina, i a tota l'amplada que donava la caixa, es concretaven més les explicacions al públic amb relació als autors de l'almanac, encara que utilitzant pseudònims que, en transcriure el text, completaré, sempre que pugui, amb els noms reals posats entre claudàtors. La declaració deia:

'L Xanguet, / ó sia'l-manach de l'any 1865, il·lustrat per un / xicot que ha anat á Llotja, que's diu Grabiell Nyapus [Josep Lluís Pellicer] y enjiponat en català del que ara's parla / per D. Pio Xanfrá [?], D. Pau Bunyegas [Conrad Roure], D. Geroni Tafanell [Josep M. Arnau], D. Roch Titella [?], D. Salvador Romagosa [?], D. Serafi Pitarra [Frederic Soler] y altres que's callan per no ferir susceptibilitats.

Els qui «es callen» figuren al peu de versos epigramàtics o de textos humorístics amb els pseudònims Pau Sigróns (?), Robert Sanall (Albert Llanas), Un d'Agramunt (?), L'Inglés (Francesc Pons) i Hermógenes Tremendo (?). Tots els pseudònims no identificats es podrien atribuir a Frederic Soler i Conrad Roure atès que són circumstancials i no tornen a aparèixer durant la vida de l'almanac, però cal fugir de les suposicions que poden conduir a error. En anys posteriors també hi sortiren pseudònims no identificables, i els esmentarem igualment sense cap atribució. Encara que molt estès, el costum d'amagar la seva personalitat amb diferents signatures que en aquells temps tenien els redactors principals de

les publicacions, obligats com es trobaven a omplir espais reservats en principi a col·laboradors que no complien, no permet mai transformar en afirmacions les suposicions.

Un advertiment, titulat «Advertencia» i signat per Serafí Pitarra, explicava en vers que *Lo Xanguet* no volia mai agreujar ningú i que Pitarra només responia del que era seu, ja que l'almanac «sols es responsable cada u del que ell firma». A continuació, omplint el que queda de la segona pàgina i tota la tercera, publicava el «Judici de l'any», fet en vers per Serafí Pitarra, on repassava l'actualitat internacional, com també els temes d'Espanya i de Catalunya. A la pàgina quatre figurava el calendari de l'any, amb el sant principal de cada dia redactat «en castellà a fi de que l'entenguin els castellans que no saben català i els catalans que saben castellà». Per arrodonir la pàgina, una mà amb penellons hi era qualificada com el millor termòmetre, i un peu amb ulls de poll hi era presentat com el millor baròmetre.

A la pàgina cinc es publicaven dibuixos amb quartetes humorístiques sobre l'absolutisme, el moderantisme, el progressisme i la democràcia. La pàgina sis s'omplí amb acudits i epigrames i la set fou dedicada a fer el judici de la premsa del moment, amb dibuixos i quartetes sobre *Diario de Barcelona*, *El Telégrafo*, *La Corona*, *El Lloyd y el Comercio*, *La Vívora*, *El Diablo*, *Lo Nunci* i *La Gaceta Universal*. A les pàgines centrals, sota el títol «Celebritats contemporaneas», s'hi publicaven caricatures fetes per Nyapus sobre personatges populars a Barcelona. Josep Lluís Pellicer —anomenat Nyapus pels seus amics des que en una comèdia de sala i alcova interpretà el paper d'un diable que portava aquest nom— encertà a definir uns tipus com Rothschild, revenedor d'entrades del Liceu, o l'al·gutzir Morros, cofat amb un barret llardós de copa alta i malgirbat en la manera de vestir. Juntament amb ells, retratà amb encert humorístic uns altres personatges del carrer, ben coneguts pels ciutadans barcelonins, com Saint-Remy, Cicerón, Montes, Huzzaeta, Garcia, Cupido, Crispino i la Comare i els gegants de la ciutat, l'Hereu i la Pubilla.

A la pàgina deu figuraven els mals tocs de la campana Eulàlia de la catedral i una col·laboració d'Albert Llanas amb unes altres de menys entitat. L'escrit de Llanas és molt curiós perquè es tracta de la després molt coneguda «Carta que D. Robert Sanall ha escrit a D. Serafí Pitarra per provar la riquesa de la llengua». És aquell text, amb un conjunt de frases fetes, que comença així: «Amic Pitarra, per arribar a ésser un home com cal, és menester anar sempre amb peus de plom, anar tocat i posat, fer totes les coses amb mónita [...]»

Dos dibuixos sobre les dides de la plaça Reial i dos més de relatius als amogàvers moderns n'omplien, amb el complement de dos epigra-

RAU
LO XANGUET
ALMANACH PER L'ANY 1866

ESCRIT
PER
D. PAU PITARRA
D. JEROME BUNYEGAS

IL·LUSTRAT
PER
T. PADRÓ

ALTRE
ALTRE

VAL MES AQUÍ QUE A CA 'L APUTECARI.

Any II de Lo Xanguet

mes, la pàgina onze. Els dibuixos caricaturaven les persones d'edat que prenien el sol al migdia i la dida i el soldat que a la tarda festejaven a la plaça Reial, llavors la més notable de Barcelona; també retrataven en clau d'humor els veterans de l'any vuit i els qui havien participat en els fets de la Satalia.

Dels textos i de la caricatura que figuraven a la pàgina dotze encara ara és interessant l'article «La llengua catalana», signat per Serafí Pitarra, que juga amb l'eufonia d'algunes paraules catalanes i acaba conclouent que la nostra llengua és mare de la majoria de les que es parlen al món.

Les pàgines tretze, catorze i quinze es dedicaven a temes d'actualitat molt local i a fer esment, amb molta cura de no caure en perills de sanció, de la situació política del moment. I, a la pàgina setze i última, la Librería Española d'Innocenci López —probablement representat sota una carota que sembla de carnaval— anunciava els «Singlots poètics» de Pitarra i la sortida d'*El Tiburón*. Cada «singlot» valia un ral: el mateix preu dels almanacs.

Josep Lluís Pellicer, *Nyapus*, el xicot que havia anat a la Llotja, com ell mateix declara, només il·lustrà *Lo Xanguet* en aquest primer número. Els dels anys següents foren dibuixats per Tomàs Padró.

Un llibreter que no dóna l'abast a vendre almanacs

La portada del segon número de *Lo Xanguet*, almanac per a l'any 1866, en representà l'editor, el llibreter Innocenci López, multiplicant-se de mans i braços per poder servir tots els exemplars que li exigia el públic. A banda i banda de la porta del seu establiment figuraven uns cartells amb les inscripcions «Escrit per D. Pau Bunyegas, D. Serafí Pitarra y altres, altres» i «Il·lustrat per T. Padró». En primer terme hi havia dues bugaderes —l'una prima i l'altra grassa— que portaven un cistell per a la roba bruta que calia rentar. És possible que el dibuixant desitgés insinuar que l'almanac trauria molts drapets al sol. Sota el dibuix hi havia la frase ja coneguda de «Val mes aquí que á ca 'l aputecari». A la part de dalt, una mica perduts, figuren el preu («A ral») i la referència d'«Any 2».

En la seva segona sortida, *Lo Xanguet* és anunciat pel seu editor a *El Tiburón*, com ja havia fet, i al setmanari *Un Tros de Paper*, que publicava amb èxit des del 16 d'abril de 1865. L'anunci hi sortí als números 30, 31 i 32, corresponents als dies 10, 17 i 24 de desembre de 1865 respectivament. Fou sempre el mateix i hi figurà al final, a la tercera columna de la quarta pàgina.

Els crèdits de la segona pàgina declaraven:

Lo Xanguet, / almanach pel any 1866, il·lustrat per / T. Padró y escrit en catalá, del que entenen los catalans, per D. Pau Bunyegas [Conrad Roure], D. Serafí Pitarra [Frederic Soler], D. Bonaventura Gatell [Eduard Aulés], D. Joseph Serra [Josep Feliu i Codina], L'Inglés [Francesc Pons], Blay Márfa-gas [Eduard Vidal i Valenciano], Roch Pastrana [?] y alguns altres que no volen ser coneguts.

Els altres «que no volen ser coneguts» signen amb els pseudònims Martí Costa (?), Un mantenedor de galls (?) i Un que ho escoltava (?) (probablement l'empresari teatral Jaume Piquet, atès que feia servir en unes altres publicacions el pseudònim Un que ho va veure).

La direcció de *Lo Xanguet* passà en aquest segon número a mans de Conrad Roure, que fins al final de la publicació en fou el responsable. A ell

ANUNCI.

LO XANGUET.

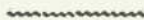
ALMANACH PER 1866.

IL·LUSTRAT PER T. PADRÓ

Y ESCRIT PER

BUNYEGAS, PITARRA, GATELL

y altres que no volen ser coneguts.

Conté multitud de dibuixos y caricaturas xistosos y composicions, que fan esquinarsse de riurer.

TOT AIXÓ PER !!! UN RAL !!!

¡Cómprinnel

I. LOPEZ, EDITOR.—Barcelona.

Carrer Ample, 26

Rambla del Mitx, 20

VAL MES AQUÍ QUE Á CAL APOTECARI.

va correspondre el judici en vers de l'any 1865, qualificat de funest pel còlera, el qual havia fet estralls entre els barcelonins. Pel que fa a 1866, anuncia, entre algunes altres coses: «Los governants serán bons / pera los seus partidaris, / pero pera'ls seus contraris, / més dolents que llams i trons.»

El judici de l'any omple la segona pàgina i el primer terç de la tercera, la qual es completa amb el calendari, que ja porta els sants en català i no fa cap comentari amb relació al que s'hi deia l'any anterior sobre la qüestió. A la pàgina quatre hi ha una «Lletreta» que imita Quevedo, signada pel desconegut Roch Pastrana; Márfaqas y Bunyegas presenten una «Galeria de celebritats» en què recullen els motius i els malnoms que reben diversos personatges del carrer; i Bonaventura Gatell hi publica dos epigrames. A la pàgina cinc Tomàs Padró dibuixa humorísticament les quatre estacions; a la sis hi ha versos humorístics i a la set el dibuixant representa quatre menes d'estudiants; a les centrals, vuit i nou, Padró hi ofereix personatges barcelonins del moment; a la deu hi ha més versos humorístics i a la número onze l'il·lustrador dona una ullada a l'any anterior amb sis dibuixos en què es destaca la presència del còlera. A la dotze i a la tretze continuen les notes gràfiques, entre les quals sobresurt la voluntat barcelonina de tirar a terra la Ciutadella. També hi ha versos satírics, on trobem un suposat diàleg entre Serafí Pitarra i Pau Bunyegas sobre el dolor que va produir a la seva família la mort del gos, anomenat Orlando Furioso, víctima del còlera. A la pàgina catorze Pau Bunyegas escriu sobre les modes vistes a Barcelona durant el 1865 i a la quinze s'anuncien *El Tiburón* i *Un Tros de Paper*; la pàgina acaba amb un jeroglífic humorístic. El número es tanca amb un anunci artístic de les obres editades per López i que es venen a la Librería Española.

Un Xanguet per a Lo Noy de la Mare

Com a estrena de Nadal i per promoure la difusió de *Lo Noy de la Mare*, aquest setmanari va oferir l'almanac *Lo Xanguet* per a l'any 1867. Com és ben conegut, López Bernagossi editava *Lo Noy de la Mare* des del 10 de juny de 1866 sota la direcció de Conrad Roure i amb Tomàs Padró com a dibuixant. D'aquesta manera havia resolt un enfrontament intern entre Padró i Albert Llanas a *Un Tros de Paper*, periòdic que publicà el seu darrer número el 16 de setembre d'aquell mateix any.

A la portada del número 25 de *Lo Noy de la Mare* (25 de novembre) i com a informació més destacada s'anuncià la publicació de l'almanac amb l'advertiment que els subscriptors del setmanari el rebrien com a obsequi, imprès en paper especial. S'hi feia també l'advertiment que els

ANUNCI, REGALO Y AVÍS.

A ral. LO XANQUET. A ral.

Almanach pel any 1867, il·lustrat ab mes de 50 DIBUJOS per T. PADRÓ, y escrit per Bunyegas, Pitarra, Márfa-gas, Serra y alguns mes pel estil. ¡Hey, tocant á la brometa!

Setse planas, en las que hi ha *teca* per un tomo regularet, se donan per *Un vintidós*.

Ja no tenim que dilshi mes, sino que 'l trobarán en las llibrerias de I. Lopez, y en las demás de Barcelona.

Anem á la *segona part*.

Pels nostres suscriptors hem fet una tirada de *Lo Xanguet* ab paper especial, que 'l rebrán com á REGALO ab lo número present. Al nostre enténdrer, té d' agradárloshi.

Als que se suscriguian ara, també se 'ls donará aquet *regalo*, mentres la suscripció seguia pel *trimestre* vinent, donchs d' altra manera nosaltres hi perderiam bous y esquellas.

Text publicat a la primera pàgina del número 25 de *Lo Noy de la Mare*, de 25 de novembre de 1866

nous subscriptors serien obsequiats de la mateixa manera si l'abonament era per a un trimestre perquè per a un període més curt els editors hi perdrien —segons que deien— «bous i esquelles». I era veritat, ja que cada número valia quatre quartos; la subscripció a Barcelona, portada a casa, era de sis rals el trimestre; i el mateix preu regia per a fora de la ciutat, franc de ports.

Al mateix número 25 de *Lo Noy de la Mare* tota una pàgina ofería el dibuix de portada i uns comentaris humorístics il·lustrats sobre les quatre estacions de l'any per captar més l'atenció del lector. I al número 26, del 2 de desembre, sortiren publicats un diàleg i un jeroglífic que tenien el mateix afany estimulador. Malauradament, *Lo Xanguet*, encara que hi anés com a regal, no va aturar la caiguda de *Lo Noy de la Mare*, el qual, tot i que semblava segur dins dels caminadors i de la gorra de cop que li havia posat Tomàs Padró per a representar-lo a la capçalera, va morir amb el número 33, de 20 de gener de 1867.

La portada de *Lo Xanguet* representa un pescador amb la cara de l'editor López Bernagossi que a la platja de Montjuïc crida una bona pesada del xanguet que omple la gran senalla que té als peus. Als fons, companys seus sirguen per portar la barca a la riba i deixar-la-hi varada. El preu («A ral»), l'any d'edició («III») i la frase habitual sobre l'apotecari, juntament amb el nom de l'editor i les adreces dels seus establiments, arrodoneixen la pàgina.

El text explicatiu que obre la segona pàgina diu el que segueix:

Lo Xanguet, / almanach per l'any 1867, il·lustrat / per T. Padró y escrit en catalá del que entenen los catalans, per D. Pau Bunyegas [Conrad Roure], / D. Serafí Pitarra [Frederic Soler], D. Blay Márfaqas [Eduard Vidal i Valenciano], D. Joseph Serra [Josep Feliu i Codina] y altres dons, que / més s'estimarien tenir din.

Els altres «dons» sense «din» són Pera Pera (?) i Sebastià Llopis (?), que hi publiquen uns versos humorístics de circumstàncies.

Una novetat de l'almanac per a 1867, que serà continuada, és que els mesos de l'any es donen un per pàgina, encapçalant-los amb la relació dels dies amb el seu sant en una banda, un comentari en vers a l'altra i un dibuix al·lusiu al mig. D'aquesta manera la publicació guanya importància com a almanac perquè pot ésser d'utilitat per als seus compradors durant tot l'any.

Sota un dibuix en què es veu el Temps amb la seva dalla al braç observant el crani de l'any nou que arriba, representat per un nen dins d'uns caminadors, Pau Bunyegas fa el «Judici frenològich del any». La frenologia, sistema ideològic iniciat per Franz Joseph Gall i divulgat a Catalunya per Marià Cubí, s'hi havia posat de moda i se'n parlava molt, encara que

Los aucells volan,
 V. Bellan las tendras.
 Las tendras plantas.
 La Primavera
 Que n' es de maçat
 En lo món, l' home
 Ambe la primavera
 Ya té acabada.

TARDOR.

Las fullas grogas,
 Lo cel en plujas,
 L'home trist.
 La tardor grega,
 Plena las galas.
 En lo món, l' home
 També la passa.
 Lo sol ra a péndrer,
 Que poch l' escalfa.

Lo sol estenta,
 Calenta y daura;
 Fruitas ne dónan,
 Donnán los arbres.
 L' Estiu n' ostenta,
 En ostenta gaus.
 També lo passa,
 Los fruits que dóna
 Son, la fenalla.

IVERN.

Lo sol ne sembla,
 Sembla mortalla
 Que lo món porta,
 Porta posada.
 L' ferru ne queda,
 Que n' es de ferra.
 En lo món, l' home
 També lo passa.
 En brasser busca,
 Lo que al sol manca.
 PAR BARRERAS.

Il·lustració sobre les quatre estacions a Lo Xanguet, any III

SÍMILS D' ALMANACHS.

¿En qué se sembla *Lo Xanguet* á un cordó de cotilla?

—En que tè caps.

¿En qué se sembla *Lo Xanguet* á un sabí?

—En que tè judici.

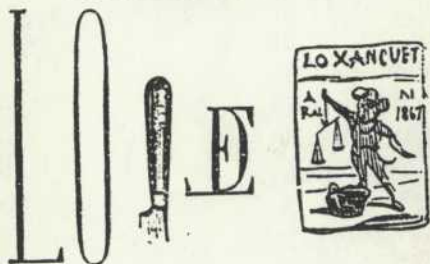
¿En qué se sembla un almanach al cel?

—En que hi han Sants.

¿En qué se sembla l' any al caldo?

—En que hi han llunas.

GEROGLIFICH.

En lo próxim número donarem las sol-lu-cions.

Diàleg humorístic i jero glífic publicats al número 26 de *Lo Noy de la Mare*, de 2 de desembre de 1866. La solució és: «Lo almanach del *Xanguet* se dona com á regalo a nostres abonats»

amb certa ironia en els sectors científics. Roure s'ho pren de broma i versifica sobre unes suposades protuberàncies craneals que, per exemple, es diuen «Plujitat» i «Sequedat»: si una «massa's desarrolla / l'altre quedarà en darrera».

A les pàgines segona, tercera i quarta es publiquen textos i versos d'entreteniment i a la cinquena surten els dibuixos i els versets sobre les quatre estacions que havien anat de propaganda a *Lo Noy de la Mare*. A les pàgines sisena i setena figura una composició poètica de Joseph Serra (Josep Feliu i Codina) en què parla la Fama, que es queixa de la poca feina que té en una societat en la qual tothom «per ferse *célebre* / ne te prou amb ell mateix».

Les pàgines centrals, juntament amb els mesos corresponents de l'any, porten un conjunt de dibuixos amb què s'explica humorísticament la distribució d'una casa de l'Eixample. A continuació vénen unes pàgines amb més versos d'humor i dibuixos i el número es tanca a la pàgina quinze amb una sèrie dibuixada de «Caps notables de Barcelona», que són la Fonda Cap de Creus, el cap del riu, el cap del rei moro al carrer de la Ciutat, el cap de moro que hi havia sota l'orgue de la seu, el cap de la carassa, el cap de sant Llorenç al carrer de la Tapineria i el cap del moll. A la pàgina del darrere l'editor anuncia les obres de Pitarra i d'uns altres autors, *El Tiburón*, *Lo Noy de la Mare*, *El mundo riendo* (obra de Robert Robert amb dibuixos de Tomàs Padró) i alguns llibres o productes que ven a les seves llibreries.

El «Teatro Catalá» i *Lo Xanguet*

A les pàgines centrals de l'almanac *Lo Xanguet* per a l'any 1868 es va publicar una caricatura molt famosa: aquella que, segons molts, descriu els orígens del teatre català modern i que, en realitat, Tomàs Padró va fer per descriure, caricaturant-la, una situació molt concreta de l'escena catalana.

Diguem, però, abans, per continuar el mètode, que l'almanac *Lo Xanguet* per a 1868 fou anunciat, com era norma de l'editor, a les publicacions d'Innocenci López, de les quals en aquell moment la més coneguda era l'almanac *El Tiburón*, que sortia gairebé al mateix temps que *Lo Xanguet*.

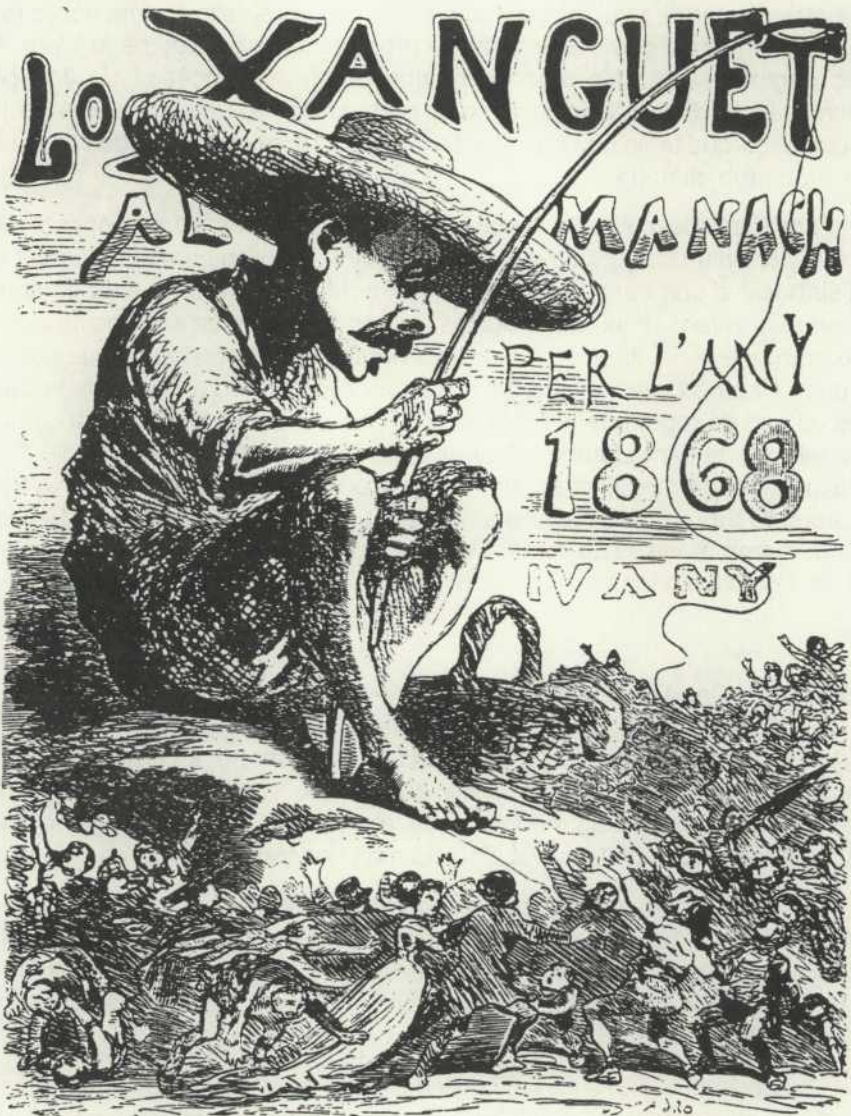
La portada representa també l'editor López, dibuixat aquesta vegada com un pescador de canya estiuenc que, amb un xanguet penjat de l'ham, fa la figurereta a un conjunt de ciutadans. Les referències habituals a l'editor, al preu i a l'apotecari, juntament amb la referència que és el quart any d'edició, acaben d'omplir la primera pàgina.

I. LOPEZ, EDITOR.—Barcelona.

Carrer Ample, 26.

¡UN RAL!

Rambla del Mitj, 20

VAL MES AQUI QUE A CAL APOTECARI.

Any IV de Lo Xanguet

L'encapçalament de la segona diu:

Lo Xanguet, / Almanach per l'any 1868, / Il·lustrat per T. Padró / y pescat per D. Pau Bunyegas [Conrad Roure], ajudantli á tirar l'art D. Serafi Pitarra [Frederic Soler], D. Blay Márfagas [Eduard Vidal i Valenciano], Antonet Serra [Antoni Feliu i Codina], Lluïset [?], Francesch Pous [?], Felip Casals [?] y altres que van en busca d'ocas, no mes que per tenir plomas per escriure CLA Y CATALÁ.

Els altres que van «en busca d'ocas» són Gil March, J. Batllori, Silvestre Molins, Pere Roig i Lluch Mirons, tots pseudònims encara no identificats.

Pau Bunyegas considera en el judici de l'any que 1868 és regit per Mercuri, déu dels negocis, i, atès que la situació de l'economia espanyola és difícil, s'escapoleix de tractar de temes polítics.

Des de la pàgina tres fins a la set els textos i els dibuixos ironitzen sobre temes de poca transcendència, però a les pàgines centrals tot canvia. Probablement per atzar, però, copsant l'ambient d'exaltació teatral que existia entre els seus companys i amics, Tomàs Padró hi fa una de les seves caricatures més transcendents.

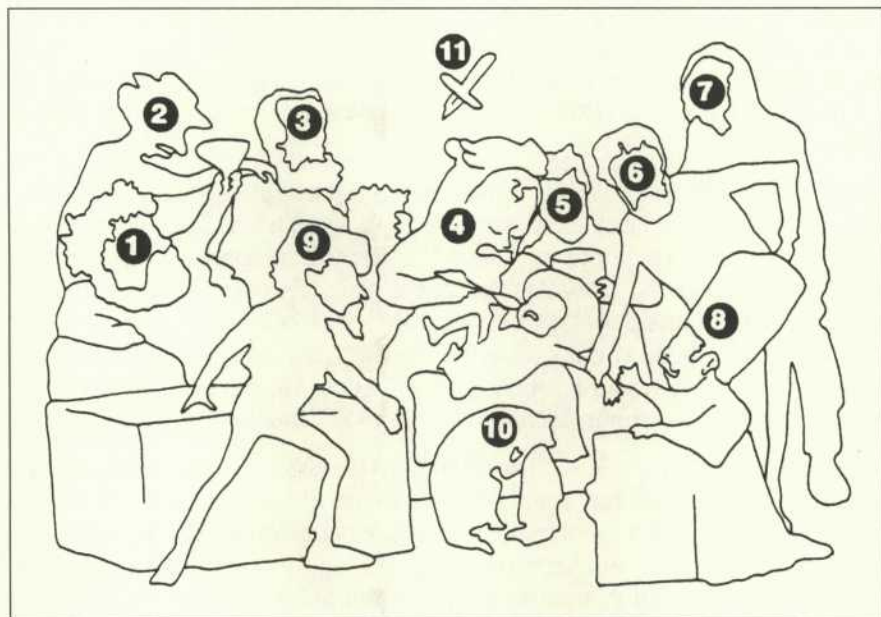
La caricatura, titulada «Teatro Catalá» (vegeu pàgina següent), és tota una escena en què Serafi Pitarra, assistit pels seus amics, sembla intentar alimentar el teatre català. Hi és presentat com una dida, i el suposadament genèric teatre, com un nen amb gorra de cop, imatge molt habitual en el dibuixant. Els altres components de la caricatura estan pendents de l'infant, que sembla necessitar tota mena d'ajuts.

El dibuix porta un peu que textualment diu:

Está bon xich malaltó, / lo Teatro Catalá. / La seva dida, en PITARRA, / fa per ell tot lo que hi sap, / tot ho proba, fins li dona / un glopet de castellà / per véurer si'l nen, «las modas» / podrá seguir alguns anys; / diu en BUNYEGAS, que'l polsa, / que té «la vida al encant» / «Tal hi va que no s'ho creu!», / respon en EDUART VIDAL, / y ofereix los séus serveys / d'hermano, per si decás; / i ja no pot dir «Setze jutges!», / en ANGELON va esclament: / si «las ametllas d'Arenys» / li agradan, crida en ARNAU, / n'hi porto una paperina / que són d'alló que no hi ha; / «la malvasia de Sitjes», / contesta en PACO VIDAL, / té d'ésser lo seu remey, / y una ampolla n'hi he portat; / ca, anyadeix en CAMPRODON, / vinga caldo y vingan talls, / de la «Teta gallinaire» / las gallinas aquí van; / no, lo millor són joguinas, / diu en FERRER, y aquí hi ha / «Las reliquias d'una mare», / ab que'l nen podrá jugar; / y mentres que oferiments / cada hu fa pel séu costat, / trist, «La copa del dolor» / está apurant en CAMPANY.

Els versos humorístics descriuen una situació real i al dibuix hi ha caricaturats els escriptors següents d'acord amb la numeració que figura a l'esquema que incloc a continuació:

1. *Narcís Campmany i Pahissa* (Barcelona, 1837-1886). Autor de teatre popular que va tenir èxits amb *Pensa mal i no erraràs* (1865), *La copa del dolor* (1866) —esmentada a la caricatura—, *Si m'embrutes t'emmascaro* (1866) i algunes obres més. Amb l'opereta *De la terra al sol*, escrita en col·laboració amb Joan Molas i Casas i amb música del mestre Manén, va obtenir un gran èxit de públic l'any 1879.

2. *Antoni Ferrer i Codina* (Barcelona, 1838-1905). Periodista i autor teatral. En el camp escènic fou molt aplaudit amb obres com *Les relíquies d'una mare* —esmentada a la caricatura— i *Un manresà de l'any vint*. Estrenà anys després uns quants vodevils i, amb motiu de *La Suripanta*, fou acusat de plagi.

3. *Josep M. Arnau i Pascual* (Arenys de Mar, 1832-1913). Primer va escriure teatre en castellà i des de 1864 ho va fer en català amb comèdies d'èxit com *La pubilla del Vallès* (1865), *La mitja taronja*, *Les ametlles d'Arenys* (a la caricatura en porta una bossa plena, amb un rètol que és el títol de l'obra), *Les pubilles i els hereus* i unes quantes més.

4. *Frederic Soler i Humbert* (Barcelona, 1839-1895). L'obra de Frederic Soler, *Pitarra*, és tan coneguda que en un treball com aquest ens hem d'estalviar tota relació d'obres i de fets perquè sempre hi quedaríem curts. Amb relació al dibuix, és ben clar que Tomàs Padró el presenta com a figura central de la composició. Inspirador, promotor i principal motor de l'empresa anomenada «Teatro Catalá», fa de dida d'un noi que no es troba

gaire fi. Amb una cullera li dóna brou, suposadament de gallina, per alimentar-lo. Al davantal porta escrits els títols de tres obres seves de molt d'èxit. Encara que no se'n veuen totes les lletres, és possible identificar-hi els noms de *L'esquella de la torratxa*, *El punt de les dones* i *Les joies de la Roser*.

5. *Eduard Vidal i Valenciano* (Vilafranca del Penedès, 1838 - Barcelona, 1899). Escriptor i polític. Durant set anys actuà a les Corts espanyoles com a diputat del districte de Vilafranca. També cooperà en les campanyes proteccionistes. Donades les seves llargues estades a Madrid, el caricaturista el considera ben proveït d'elixir castellà en les arts teatrals i sembla indicar que, si cal que el nen malaltó en prengui per guarir-se, estan disposats a donar-li'n uns glopets. Entre les seves obres teatrals més conegudes es troben *Tal faràs, tal trobaràs* i *Tants caps, tants barrets*.

6. *Conrad Roure i Bofill* (Barcelona, 1841-1928). Bé que polsi el nen amb posat de metge, fou advocat i periodista. Els seus amics li atribuïen un bon ull clínic per a diagnosticar quan les situacions eren complicades i tenien confiança en els seus remeis per a les empreses periodístiques que es deixaven sota la seva direcció. Com a autor teatral ja havia estrenat, entre altres, les comèdies *Una noia és per a un rei* i *La vida a l'encant*; potser el títol d'aquesta obra va portar Padró a fer-lo figurar com un metge al dibuix.

7. *Francesc de Sales Vidal i Torrent* (Vilanova i la Geltrú, 1819-1878). Autor d'algunes obres teatrals, la seva producció més aplaudida fou *La malvasia de Sitges* (1866). Hi és representat amb barretina i amb una ampolla a la mà que porta com a etiqueta el títol de la seva comèdia. També calça espartenyets per destacar així que ve de pagès.

8. *Manuel Angelon i Broquetas* (Lleida, 1831 - Barcelona, 1889). Escriptor i advocat. Autor d'obres històriques editades en fulletó i de dramas. Les seves obres teatrals de més èxit foren el drama *La Verge de les Mercès* (1856) i la sarsuela bilingüe *Setze jutges* (1858). L'exvot i el «16» que porta sobre la seva toga d'advocat (o de jutge) fan al·lusió clara a les seves produccions teatrals.

9. *Francesc Camprodon i Lafont* (Vic, 1816 - l'Havana, 1870). Confinat un quant temps a Cadis per les seves idees liberals, mantingué molta relació amb els ambients d'escriptors en llengua castellana. A Madrid, l'any 1851, estrenà amb molt d'èxit el drama *Flor de un día*. En el teatre català, les seves obres més famoses foren *La Teta gallinaire* (1866) i *La tornada d'en Titó* (1867). El dibuixant el presenta vestit de pagès, amb les quatre barres a l'esquena i el títol d'una de les seves obres escrit al cul de les calces. La gran gàbia en què porta les gallines (les de *La Teta gallinaire*) i el gest decidit vénen a dir que està disposat a fer-ho tot per salvar

el malaltó «Teatro Catalá». A la gàbia figura el número «300»: deu fer referència a les representacions aconseguides per *La Teta gallinaire*.

10. També hi ha un gat que plora i s'eixuga les llàgrimes amb un mocador de quadres; però no és un gat, sinó una gata. Representa la societat La Gata, creada l'any 1864 per a representar les «gatades» de Pitarra i dels seus companys. Dissolta l'abril de 1866 per a crear «Teatro Catalá», lamenta l'estat en què es troba el petitó.

11. Clavat a la bandera catalana que figura al fons, hi ha un punyal que produeix una ferida fonda al «Teatro Catalá». Al pom hi ha escrit el nom «Serra». D'aquesta manera, entre humorística i dolguda, es fa referència a *Josep Feliu i Codina* (Barcelona, 1845 - Madrid, 1907), que a *Lo Xanguet* i en algunes altres publicacions signava «Joseph Serra». Autor d'èxit en català amb obres com *Un mosquit d'arbre*, *La filla del marxant* i *Cofis-i-mofis*, féu una carrera administrativa al servei de l'Estat que l'obligà a deixar Catalunya. Secretari dels governs civils de Barcelona i Conca, residí a Madrid durant gran part de la seva vida. La seva producció en castellà fou extensa i amb el llibret de *La Dolores*, sarsuela de Tomás Bretón, aconseguí molta popularitat.

Explicat el dibuix amb els personatges que el componen, resta ben clar que Tomàs Padró i *Lo Xanguet* no volgueren donar fe del difícil naixement del teatre català en general, sinó de les dificultats per què passava l'empresa del «Teatro Catalá». Frederic Soler i els seus companys sabien molt bé que no havien fundat el teatre català, que ja existia en la seva concepció moderna quan tots ells van començar a escriure per a l'escena. La interpretació globalitzadora va néixer després, quan es disposà de prou perspectiva per a veure que, malgrat no ésser els primers, tots ells, i especialment Frederic Soler, havien donat un impuls definitiu al teatre en llengua catalana. En aquest sentit cal entendre el concepte de «fundador».

La societat La Gata quedà formada l'any 1864 donat l'èxit que va tenir *Lesquella de la torratxa*, paròdia escrita per Pitarra sobre *La campana de la Almudaina*, de Palou i Coll. Representada de primer al Teatre Odeón per la societat Melpómene, passà a ésser la base d'un repertori de teatre festiu que, sota contracte, Frederic Soler pactà amb l'empresari Joaquim Dimas.

En aquell temps, el Teatro Odeón, establert des de 1850 al carrer de l'Hospital, al local que havia estat biblioteca de l'antic convent de Sant Agustí, era una sala considerada secundària. Amb cabuda per a vuit-cents espectadors entre la platea i els dos pisos de què disposava, tenia unes condicions artístiques molt baixes. M. Rimont i A. Fargas, que signaven la crònica teatral de l'almanac del *Diario de Barcelona* per a 1867, el situa-

ven en un calaix de sastre en què també figuraven els teatres Romea, Olimpo i Tirso. Consideraven que feien el bon servei de donar empara a un conjunt de societats constituïdes per a obsequiar els seus socis amb una representació setmanal i deixaren constància que l'afecció envers el teatre en català hi creixia escrivint el que segueix:

Al fomento de esta idea se han dedicado especiales esfuerzos, estableciéndose sociedades o secciones que sirven de poderoso estímulo para los autores. Vienen a corresponder a este objeto el «Teatro Catalá» establecido en el teatro del Odeón y bautizado en un principio con el título «Secció de La Gata»; y la «Secció Catalana» que se inauguró el año pasado en el teatro Romea. Con el propio intento se inauguró en el teatro del Olimpo la «Talia Catalana» que sin embargo no se llevó adelante, quedando interrumpidas sus funciones después de la primera y única.

Tornant al contingut de l'almanac *Lo Xanguet* per a 1868, hem de dir que les pàgines que resten —les que van de la deu a la setze— presenten el calendari, acudits gràfics, epigrames i versos humorístics juntament amb un anunci de les obres de l'editor. La peça més notable és un text satíric, acompanyat d'un gravat caricaturesc, sobre l'exposició retrospectiva que el 16 de juny s'havia obert al local de l'Acadèmia de Belles Arts. Segons l'almanac del *Diario de Barcelona* per a 1868, era «una retrospectiva que se presenta sumamente curiosa y abundante tanto de objetos de arte como de productos industriales, algunos de ellos de gran mérito y de una antigüedad respetable. La circunstancia de ser la primera exposición de esta clase que se verifica en Barcelona hizo que llamara la atención general».

Aquesta opinió informativa queda molt matisada quan hom llegeix el text de *Lo Xanguet*, signat amb el pseudònim Lluç Mirons. Aquest autor desconegut protesta pel malgirbat catàleg de l'exposició i per les peces que hi figuren, la majoria de les quals no creu prou dignes i considera mal presentades. Per aquest motiu fa una comparança amb el claustre de la catedral, on els valuosos retaules gòtics estan amb un dit de pols; els reixats de mèrit, coberts de teranyines; els altars, emblanquinats; i els sepulcres, pintats de negre, enmig d'unes quantes estàtues trencades. I, perquè la vergonya sigui absoluta, tota aquesta deixadesa és a la vista dels turistes arribats de l'estranger, que resten bocabadats de tanta indiferència envers les seves veritables riqueses culturals en una ciutat —aquesta és la conclusió que en treu— que es preocupa de fer una exposició d'andròmines.

LO XANQUET

ALMANACH PER 1869

ILLUSTRAT.

ANY

V

1
RAL

VAL MES AQUI QUE A CAL APOTECARI.—PREU 1 RAL.

Any V de Lo Xanquet

La Revolució de Setembre i la voluntat republicana

L'almanac de *Lo Xanguet* per a 1869 sortí quan encara feia poc de la Revolució de Setembre i que la reina Isabel II, acompanyada per sor Patrocini i pel pare Claret, havia passat a França. La Junta Revolucionària de Barcelona volia fer moltes coses, una de les quals, a proposta dels demòcrates Orense i Pierrad, tornat de l'exili, era proclamar la República. Però l'actuació de republicans de prestigi —entre ells, i en un lloc principal, l'editor Innocenci López— féu fracassar la proposta perquè fou massa precipitada. Això donà temps a constituir-se a Madrid un Govern provisional, presidit pel general Serrano, amb Prim com a ministre de la Guerra i Laureà Figuera —creador de la pesseta com a unitat bàsica de la moneda espanyola— a la cartera d'Hisenda. Els republicans més idealistes es consideraren enganyats i cregueren que aquella revolució, com així succeí, acabaria en una nova monarquia. En aquest sentit, la portada de *Lo Xanguet* resulta premonitòria, ja que s'hi veu una hipotètica i jove república fent la figuereta amb la corona d'Espanya. Un militar, Serrano, alça a pes de braços un nen —el fill d'Isabel II i futur Alfons XII, que ha anat a buscar a França i que també va vestit d'uniforme— perquè agafi més bé que ningú la corona d'Espanya. Un altre militar, amb la cartera de Guerra —el general Prim—, li fa costat. Juntament amb ells, indis i moros miren embadalits la corona i uns quants «carques» serveixen de suport a un home vestit a la manera andalusa; probablement, el duc de Montpensier, cunyat d'Isabel II i candidat dels liberals moderats. La portada va signada per Rissoto, pseudònim de Tomàs Padró.

La publicació d'aquest número de *Lo Xanguet* es fa amb retard. El mateix almanac explica en una «Advertència» a la darrera pàgina «que en la moguda mar de la revolució espanyola no s'havia atrevit a sortir a flor d'aigua» i que ha esperat un fet prou destacat per a fer-ho com era l'obertura de sessions de les Constituents. Com que aquestes es van reunir a partir de l'11 de febrer de 1869 a Madrid, cal creure que *Lo Xanguet* va sortir aquesta vegada amb un mes i mig de retard.

Els crèdits que obren la segona pàgina diuen el que segueix:

Lo Xanguet, / almanach per l'any 1869, / Il·lustrat per Rissoto [Tomàs Padró] / y escrit per D. Pau Bunyegas [Conrad Roure], D. Serafi Pitarra [Frederic Soler], D. Blay Márfaqas [Eduard Vidal i Valenciano], D. Antón / Serra [Antoni Feliu i Codina], D. Francesch Pous [?], D. Felip Casals [?], y altres / plomas de cap d'ala.

Aquestes «plomas» eren A. B. (?), autor d'un text molt curt i un xic irreverent en què es fa la defensa humorística de la pena de mort, i Nofre

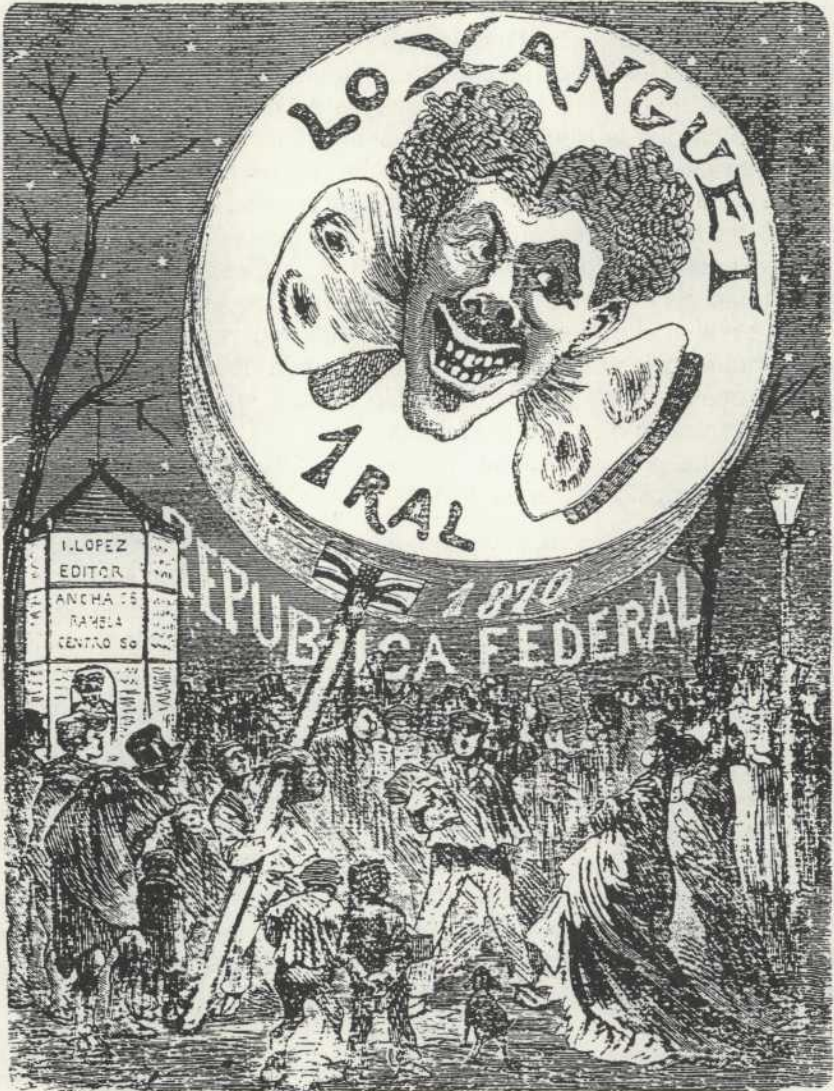
Pich (?) que signa un «cantar» que fa així: «Per honrat, González Brabo; / per sabi, el pare Claret; / en Paco Borbó per digne; / per casta, Donya Isabel.» Amb la recargolada intenció que tots dos autors portaven, és lògic que volguessin l'anonimat.

Aquest número de *Lo Xanguet* fou decididament republicà i antimonàrquic a totes les seves pàgines. Aprofitant la informació clàssica dels almanacs sobre eclipsis, fires, mercats, festes, estacions i èpoques cèlebres, explica que la llibertat «s'eclipsarà» a Espanya si la monarquia hi torna; que les «fires» seran de bens si hi ha l'eclipsi anunciat; que el «mercant» de Calaf serà a Madrid si la qüestió reial es posa en discussió; que les «festes» les faran tots els qui vulguin col·locacions públiques i que Marfori (preferit reial) les farà a Isabel de Borbó; les «estacions» (religioses) no es faran als monuments de Sant Miquel, Jonqueres i Jerusalem per haver-se'n anat al cel aquests convents (enderrocats per raons diverses); i les èpoques cèlebres seran la cinquena sortida de l'almanac, la segona del destronament dels tronats Borbó i la primera, si ve un nou rei a Espanya, de la tornada d'en Titó, paròdia de l'obra de Camprodon. I, com que tot això es diu a la segona pàgina, representa un programa de combat polític des de posicions republicanes.

Aquesta voluntat combativa contra la monarquia es manifesta a totes les pàgines de l'almanac i és ben reflectida en una caricatura doble que figura a les pàgines nou i deu. A la primera hi ha una cadira amb seient de boga presidida per la gorra republicana i acompanyada pels símbols del mall, de l'escaire i de la plumada, pel llibre de la llei, pel porró de l'alegria i per un test amb un roser florit. A l'altra figura un seient amb la corona reial sobre el qual descansa un fusell amb la baioneta posada. Copes de licor, una ampolla tombada, un barret de general i caps amb els rètols «Habana», «Trabucos», «Tabaco» i «Turrón» suggereixen l'autoritarisme de la monarquia, les seves disbauxes i els negocis bruts que permet. Per a més claredat, al voltant del primer dibuix figuren els lemes «Pa i vi», «Llibertat», «Igualtat», «Fraternitat», «Descentralització», «Economies», «Treball» i «Milícia ciutadana», mentre que les expressions que acompanyen l'altra són «Grans contribucions», «Quintes», «Afusellaments», «Embarcaments», «Centralització», «Privilegis», «Regències» i «Mossos de l'Esquadra».

Entre les caricatures d'actualitat d'aquest número també n'hi figura una en què els vents de l'opinió pública i colles d'homes que l'estiren amb cordes fan caure la torre de la Ciutadella, la qual no havien aconseguit fer caure les tramuntanes polítiques anteriors.

I. LOPEZ, EDITOR. Barcelona.
Rambla del Mitj, 20.

VAL MES AQUI QUE A CAL APOTECARI.—PREU 1 RAL.

Any VI de Lo Xanguet

Les aventures d'un editor i gairebé un any de retard

El costum que els almanacs sortissin d'un any per l'altre o, a tot estimar, dins dels primers mesos d'aquell any per al qual s'havien projectat quedà trencat amb *Lo Xanguet* de 1870. Els fets polítics de l'any anterior i els problemes de presó i d'exili que en van afectar l'editor obligaren que la seva sortida quedés tan ajornada que fins i tot semblava que hagués desaparegut. Però Innocenci López, superades les contrarietats personals i ja de tornada a Barcelona, tingué el punt de no perdre l'any que semblava que havia de quedar en blanc. I a la batallada 31 de *La Campana de Gràcia*, setmanari que treia d'ençà del 8 de maig d'aquell mateix any i que des del títol recordava el famós motí de les quintes a la llavors veïna vila, va començar a anunciar *Lo Xanguet* de l'any 1870.

Aquells qui van comprar el número, el qual continuava costant un ral, a la pàgina 16 pogueren llegir un text en què l'editor explicava que havia estat pres; que l'havien portat a Mallorca, d'on va poder escapar-se; que havia fet estades a Alger i a França i que, tornat a Barcelona, havia decidit treure de nou l'almanac; que els fets de Gràcia l'havien portat de nou al Pontón (presó flotant al port de Barcelona) i que amb tants d'entrebancs ja gairebé s'havia escolat el 1870, però que treia l'almanac abans que l'any acabés per publicar al cap de pocs dies el de 1871. D'aquesta manera es posava al dia amb els lectors i demostrava alhora la confiança que tenia en la seva fidelitat.

Els fets que afectaren Innocenci López foren els de la precipitada insurrecció republicana de 1869, esdevinguts al voltant del primer aniversari de la Revolució de Setembre. Complint ordres del Comitè Republicà, l'editor de *Lo Xanguet* intentà fer retirar dels barris de ponent de Barcelona els companys que s'hi havien fet forts. Amb uns altres dirigents fou agafat a l'antic convent de les caputxines, on s'havien tancat els membres dels batallons de la milícia popular, els quals, per una ordre del capità general, Eugenio de Gaminde, hom volia desarmar. La lluita entre milicians i tropa provocà baixes en ambdues bandes. Finalment, l'exèrcit s'hi imposà i la rendició del Comitè Republicà fou obligada. Amb Innocenci López, figuraven entre els detinguts Valentí Almirall, Gonçal Serraclara i uns quants republicans destacats més. Serraclara fou traslladat a Montjuïc i els altres foren portats al castell de Bellver, a Mallorca, que servia de presó militar. Aconseguiren fugar-se'n en una falua i, enmig d'un temporal terrible en què la dèbil embarcació va perdre el timó, gràcies a una ratxada de vents favorables pogueren arribar fins a les costes algerianes. D'allí es traslladaren a Marsella, i un altre fort temporal obligà al vaixell en què anaven a entrar durant unes quantes hores al port de Roses, amb perill que els fugitius hi fossin reconeguts i novament empresonats. López Bernagossi passà uns quants mesos a l'exili i tornà a Barcelona acollint-se a

LO XANGUET.

Almanach il·lustrat

per **T. PADRÓ.**

y escrit

per Pau Bunyegas, Serafi Pilarra, Mossen Serà y
altres, que han afegit à las obras de

Misericòrdia la de

FER RIURER Á QUI NO 'N TEGANAS.

Aquet célebre almanach que fa mes de sis anys que 's publica ab gran éxit y que conté prop de cinquanta caricaturas de distints tamaños, multitud de poesías y sueltos que fan esquixar de riurer.....¿Quant dirian que val?

¡UN RAL SOLAMENT!

Se ven en la Llibrería de Lopez, Rambla del Mitj, 20.

Los de fora que 'n vulguin, pòden remetre 3 sellos de mitj ral y se 'ls remetrá pel correu franch de port.

Anunci publicat a la batallada 31 de *La Campana de Gràcia* (4 de desembre de 1870). Igual o amb lleugeres variants es publicà fins a la batallada 38 (22 de gener de 1871)

una amnistia. Malgrat que es va retirar de les conspiracions i era partidari d'imposar els ideals republicans per mitjans legals, encara fou empresonat novament l'any 1870 amb motiu de la revolta de les quintes, que a Barcelona, i especialment a Gràcia, tingué tanta importància els primers dies d'abril d'aquell any. Era a la redacció del diari republicà *La Razón* —titulat també *La Sazón* i *La... ¡Chitón!*, suspès pel capità general, Gaminde— quan dues companyies de soldats ocuparen el local, tiraren per terra els tipus d'impremta, espatllaren les màquines i se n'emportaren detinguts tots els presents. Innocenci López passà al vell vapor *Europa*, ancorat davant de l'edifici de Capitanía General i que llavors feia de Pontón, i hi estingué retingut fins al 2 de maig, dia que, decretat el final de l'estat de guerra, tornà a aconseguir la llibertat. Immediatament decidí publicar *La Campana de Gràcia* (no faig esment de les circumstàncies del títol perquè són prou conegudes) i continuar amb força la seva activitat editora.

La portada de *Lo Xanguet* per a 1870 presenta la caricatura d'Innocenci López amb ales de papallona per destacar-ne la llibertat. També a la pàgina quinze és caricaturat de nou amb turbant i sortint com si fos un ninot de ressort d'una capsa de sorpreses en què diu «Alger». I, finalment, a la pàgina setze, figura amb la gorra republicana portant sota el braç el número d'*El Tiburón* per a 1870 i caminant sota un sol rialler que també porta barret frigi.

El dibuix representa la Rambla en una nit estelada. Un home aguanta un gran anunci circular i il·luminat per dintre amb la caricatura de l'editor, el títol de *Lo Xanguet* i el preu d'un ral; un venedor crida els compradors, que el volten amb curiositat, i un quiosc, també il·luminat, dóna les adreces de les botigues d'Innocenci López. Els detalls d'editor i de preu, juntament amb les frases habituals sobre els avantatges curatius de l'almanac —«Val més aquí que a cal apotecari»—, es repeteixen a la portada.

La segona pàgina s'obre amb els crèdits següents, amb lletres i dibuix molt historiat:

Lo Xanguet, / almanach per l'any / 1870 / Il·lustrat per T. Padró y escrit per D. Pau Bunyegas [Conrad Roure], D. Serafi Pitarra [Frederic Soler], Salvador Gra [?], Batista Garrot [?], / Mossén Serà [?], y altres que han afagit a las Obras de Misericordia la de: / FER RIURER A QUI NO'N TE GANAS.

Els altres misericordiosos són Quim Claret (?), Roch Sigró (?), Lo Felibre L. R. (?) i Pere Clatell (?).

Aquest almanac publica una «Copleta» que es diu escrita sobre un aplec de cançons manuscrites i que hi figura traduïda, de P. J. de Beranger, per P. B. (amb tota seguretat, Pau Bunyegas). La presència d'un pseudònim, Lo Felibre L. R., que fa referència als felibres i també la d'a-

questa traducció poden atribuir-se a la relació que el grup de Pitarra i dels seus amics tenia amb Frederic Mistral i els felibres des de llur assistència als Jocs Florals de Barcelona de 1868. Conrad Roure, que havia estat un membre actiu del comitè de recepció, anà a Provença els primers dies de setembre de 1868 acompanyant-hi Víctor Balaguer juntament amb Manuel de Lasarte, Manuel Angelon, Eduard Vidal i Valenciano i Tomàs Padró, aquest darrer com a corresponal artístic de *L'illustration* de París. A Girona se'ls van afegir el diputat i poeta Albert de Quintana i Antoni de Torres, poeta i director de la publicació de la Bisbal *El Faro Bisbalense*, tots plegats van anar a Maiano per visitar-hi Frederic Mistral i després van continuar el viatge a Saint-Rémy. És natural, doncs, que la impressió de la visita i les relacions d'amistat fetes fossin molt agradables per a Conrad Roure, que ho reflecteix a l'almanac que dirigeix.

Uns altres aspectes destacats de l'almanac de *Lo Xanguet* per a 1870 són sobre els candidats al tron d'Espanya, que tant poden ésser el rei dels astres, el sol, que cal anar a buscar al cel, com el rei de la broma, un ninot que ensenyaven a la plaça de Catalunya. Ara, fos com fos, si l'ahir era Isabel II, de la qual es feia una caricatura, l'avui era el tron buit i el demà era la república, que hi era presentada jove, amb clàmide i barret frigi i amb un gall al costat d'acord amb el model francès.

En un article de la pàgina cinc es fa broma sobre el cancan, ball que és moda a París i que acaba d'arribar a Barcelona.

A les pàgines centrals hi ha una gran composició gràfica que recorda «El primer aniversari de la Gloriosa Revolució de Setembre de 1868». Tomàs Padró hi presenta l'exèrcit atacant amb canons i cavalleria els milicians que defensen el convent de les caputxines, que disposen només de trabucs o d'una canya d'emblanquinador. El Comitè Republicà demana el cessament del foc des de dalt del terrat. Al fons es veu l'edifici de la Universitat Literària i, en primer terme, la República Francesa, acompanyada del seu gall, que té una ala ferida, es retira horroritzada. Un militar republicà fugí a cavall cap a Sants i un altre militar, lleial al Govern constituït, intenta aturar-lo agafant l'animal per la cua. El peu del dibuix és irònic i diu que gràcies a la «bizarria» de les tropes les barricades foren preses en un moment sense que ningú les defensés.

A la pàgina 11 *Lo Xanguet* dispara operísticament contra els carlins. Hi presenta les caricatures dels cantants italians que en la temporada 1869-1870 havien interpretat l'òpera *Don Carlo* de Verdi al Liceu i hi destaca gràficament com el rei, fet pel tenor Bertolini —«de voz estensa, vibrante y sonora, pero cuyo estilo de canto es muy incorrecto y sin expresión ni sentimiento», segons el crític de l'almanac del *Diario de Barcelona*—, quedava quasi dominat pel seu oposant, el primer baríton Quintil-

I. LOPEZ, editor—Rambla del Mitj, 20, Barcelona.

ANY VII

LO XANGUET

DE
1871

1
RAL

VAL MES AQUI QUE A CAL APOTECARI

Any VII de Lo Xanguet

li-Leoni, «de voz robusta y sonora, que tiene una escuela expresiva y de gusto», segons els mateixos cronistes. D'això treu la conclusió directa, sense haver d'explicar el que era prou conegut per la gent il·lustrada d'aquell moment a Barcelona, que, després d'haver vist el *Don Carlo* al Liceu, «encara hi haurà carlistas».

A la pàgina del darrere, l'editor López anuncia entre les novetats un mapa còmic polític d'Europa per a 1870 i un plànol de París i la seva rodalia; diu que aquest darrer permet seguir les operacions dels exèrcits assetjant i assetjat de la capital de França.

Un almanac republicà sota el regnat d'Amadeu I

Fidel a la seva promesa, Innocenci López publicà pocs mesos després de *Lo Xanguet* per a 1870 el que pertocava a 1871. D'aquesta manera es posava al corrent i atenia la molt canviant actualitat d'aquells moments, veritablement històrics.

El 19 de novembre de 1870, Amadeu de Savoia era elegit rei d'Espanya a proposta del general Joan Prim, que, ferit de mort el 27 de desembre, va morir al cap de tres dies. El seu escollit com a nou rei dels espanyols només arribà a temps per a assistir a l'enterrament i entrà a Madrid el 2 de gener quan de nou hi havia encesa la guerra civil. El general Serrano fou encarregat del Govern i, també, de la cartera de la Guerra. Amb ell foren ministres Cristino Martos, Práxedes Mateo Sagasta, Segismundo Moret i alguns altres polítics destacats. El 8 de març se celebraren eleccions a diputats a Corts i la Cambra quedà formada amb 246 addictees a la nova monarquia, 54 carlins, 51 republicans, 11 montpensieristes, 9 conservadors, 13 moderats i alguns diputats de «color indefinido», com diu l'almanac del *Diario de Barcelona* per a 1871. El rei Amadeu obrí la nova legislatura el 3 d'abril amb un discurs en què afirmava sentir-se investit per l'única legitimitat que la raó humana permet: la legitimitat que neix dels vots espontanis d'un poble que mana en el seu destí. Malgrat aquesta confiança en les forces pròpies i en l'ajut que havia de rebre, no trigà dos anys a presentar l'abdicació per escrit i a anar-se'n d'un país que considerava ingovernable.

La mort de les monarquies europees a mans dels ideals republicans és el que anuncia, avançant-se com sempre als esdeveniments, la portada de *Lo Xanguet* per a 1871. L'àngel de la mort, representat per un vell de barba llarga i barret frígi al cap, armat amb una gran dalla, fa caure a l'abisme unes pedres que porten els noms de Napoleó, Maximilià, Víctor Manuel, Guillem de Prússia, tsar de Rússia i duc de la Llagosta (probablement, Prim). Alguns d'aquests fets ja eren realitats: Maximilià, empera-

per l' any 1871.

Almanach humorístich il·lustrat ab moltes caricaturas y escrit per Bunyegas Pitarra y altres.

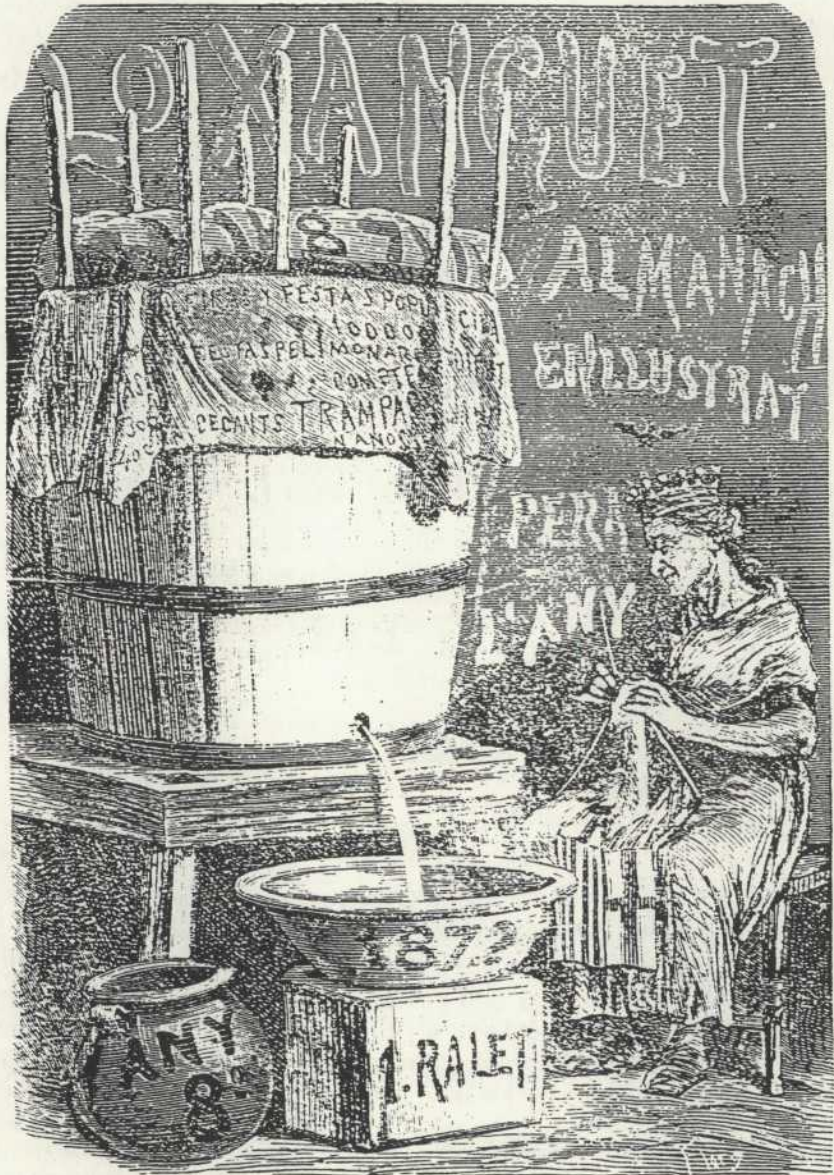
Se ven á **UN RAL** llibreria de I. Lopez editor—Barcelona.

Anunci publicat a la batallada 53 de *La Campana de Gràcia* (7 de maig de 1871).
Es publicà igual fins a la batallada 56 (28 de maig de 1871)

dor de Mèxic, havia estat afusellat a Querétaro el mes de juliol de 1867; i Napoleó III, després del desastre de Sedan (1870), havia estat enderrocat i França ja era regida per la III República. Pel que fa als altres, Víctor Manuel II d'Itàlia acabava d'ocupar els Estats Pontificis i havia entrat a Roma; Guillem I s'havia nomenat el 18 de gener de 1871, al Saló dels Miralls de Versalles, emperador d'Alemanya; i el tsar de Rússia encara vivia aliè a tot el que passava al món europeu.

La segona pàgina de l'almanac per a 1871 comença amb els crèdits de sempre, que aquesta vegada diuen: «Lo Xanguet, / almanach per l'any / 1871 / Il·lustrat ab molta sal y escrit per D. Pau Bunyegas [Conrad Roure], D. Magí Gil [?], D. Simón [Simó Alsina i Clos (?)], / Lo Sereno del barri y altras autoritats populars.» Per primera vegada no hi figura Serafí Pitarra (Frederic Soler) encara que sigui a l'anunci i les «altres autoritats

I. LOPEZ, EDITOR.—Rambla del Mitg. 20.—Barcelona.

MES VAL AQUI QUE A CAL APOTECARI.

Any VIII de Lo Xanguet

populars» es redueixen a Francesc Pons (?). Fa l'efecte que tot el número ha estat engiponat per Conrad Roure a la part literària i que, amb les preses que li dona l'editor, fins s'ha oblidat d'esmentar que els dibuixos són, com sempre, de Tomàs Padró.

L'almanac per a 1871, en línies generals, es dedica més a tractar dels afers internacionals que no dels espanyols. Malgrat la confiança que els seus redactors tenen en el triomf dels ideals republicans, l'arribada del rei Amadeu I encara és molt recent i la mort de Prim a mans de desconeguts —una caricatura hi acusa la policia de no voler veure qui carrega els trabucs, que són, diu, «arguments d'aquest segle»— porta a veure l'avenir d'una altra manera.

El sol de la nova monarquia hi despatxa amb una puntada de peu els ideals republicans, que tenen cara de lluna: per això s'hi parla d'eclipsi de lluna; Espanya, recolzada en el seu escut de lleons i castells, pateix la tristesa de la seva decadència mentre sobre Gibraltar, ple de canons, oneja la bandera britànica; i Pau Bunyegas, al seu judici de l'any, assenyala que buscar el que no es troba ni per a un dit de la mà és perdre el temps. Però, tot i això, la derrota de Napoleó III i el creixement que experimenta el club de reis i monarques destronats donen una mica d'esperança. Com s'hi diu al peu d'un dibuix que exalta la república, «sempre el poble serà esclau, / mentre no s'hagi proclamat / Igualtat, Fraternitat, / Llibertat, Progrés i Pau».

La darrera pàgina de *Lo Xanguet* per a 1871 ofereix, com és habitual, propaganda de les obres editades per Innocenci López. Són tres columnes, il·lustrades amb un gravat no gaire gros, que a línia seguida relacionen obres de fons ja conegudes com els «Singlots poètics», de Pitarra, i *El mundo riendo*, de Robert Robert, juntament amb produccions d'Eduard Aulés, Josep Maria Arnau, Pau Bunyegas i molts més autors. Entre aquestes figuren *Vida de Jesús*, de Renan, com la més seriosa; el fullet antireligiós *Dios*, de Francisco Suñer y Capdevila, com a escrit de batalla; i el *Talismán de las jóvenes, para hallar novios y casarse pronto*, com a obra més superficial.

Un *Lo Xanguet* molt barceloní

Malgrat les afirmacions d'èxit editorial que per regla general s'hi feien, la venda dels dos darrers almanacs de *Lo Xanguet* no havia estat tan positiva com l'editor esperava. Havent sortit quasi junts en uns temps molt revoltats i havent estat pràcticament dedicats a les qüestions polítiques des d'una opció republicana que havia perdut, no havien aconseguit una acollença plena d'èxits. Per això i perquè a la ciutat de Barcelona es dona-

ven un seguit de circumstàncies econòmiques i socials que li feien agafar un protagonisme especial, l'almanac de *Lo Xanguet* per a 1872 va sortir amb un marcat sentit localista i municipal. D'aquesta manera, i potser sense saber-ho, hom hi assajà la fórmula d'una publicació satírica dedicada als problemes menuts de la ciutat que tant d'èxit obtingué quan, anys després, es consolidà a les pàgines de *L'Esquella de la Torratxa*, perquè *La Campana de Gràcia*, eminentment política i dedicada als temes de gran abast, va obtenir amb *L'Esquella* el contrapunt necessari per a dominar un gran camp de lectors.

«Lo Xanguet, almanach enllustrat pera l'any 1871» —així diu la portada, dibuixada per Tomàs Padró— representa la ciutat de Barcelona com una vella amb corona comtal que porta un davantal amb l'escut de la ciutat i per damunt de la qual vola, lliure, la ratapinyada que figura a l'escut. La dona fa mitja al costat d'una gran bóta d'aigua de la qual en raja sense

per l' any 1872, escrit ab molta xispa per varios gats dels frares y enllustrat ab molts caricaturas.—Sols val un ral.

Tothom que vulgui adquirir ditas publicacions tant los corresponents y particulars de fora com de dins, que las demanin al ciutadá I. Lopez—editor, Rumbia, del mitj 20—Barcelona.

No dexin de comprarlas si volen passar bons ratos y ferse molts tips de riurer.

Anunci publicat a la batallada 98 de *La Campana de Gràcia* (3 de març de 1872). Amb un text igual o semblant es va publicar fins a la batallada número 100 (17 de març de 1872)

cap aturador i va a parar en una gibrella que llueix el número «1872», que és sobre una alça que porta la inscripció «1. ralet». Al costat hi ha una olla amb la inscripció «Any 8º» i la bóta és tapada amb un drap brut on figuren els deutes municipals i una llosa en què hi ha inscrit l'any «1871». Sembla que el dibuixant hi vulgui donar a entendre que els acords municipals presos per a celebrar unes festes de la Mercè molt lluïdes durant el mes de setembre de 1871 pesen com una llosa sobre la ciutat, no són gens nets en l'aspecte econòmic i donen per a l'any en què s'entra una aportació d'aigua (o de vida pública) no gens saludable. Aquesta és l'opinió de l'almanac des de la seva mateixa portada, que és completada amb l'adreça editorial i la ja habitual referència a l'apotecari.

Començant la segona pàgina, els títols de crèdit diuen així:

Lo Xanguet, / Almanach per l'any 1872. / Enllustrat ab molta xispa y escrit per D. Pau Bunyegas [Conrad Roure], Antonet Serra [Antoni Feliu i Codina], Pau Rosella [Enric Franco], Simón del Oncle [Simó Alsina i Clos] y altres que tenen tan bona fama en [aquí un gravat en què es veu Barcelona desesperada pels comptes que li presenten els seus creditors] la ciutat dels comptes.

El joc de paraules entre «compte» i «comte» és evident i els qui tenen «tan bona fama» són els escriptors que s'amaguen sota el pseudònim Cosme Llarch (?), Bernat Pescaire (Simó Alsina i Clos), Rosega Sebas (?), Un barceloní (?), Un federal (?) i Pere Fresseja (?). D'aquesta manera, Serafí Pitarra queda fora de l'almanac per segona vegada i un nou i prolífic col·laborador, Simó Alsina i Clos, hi fa l'aparició.

Simó Alsina i Clos (Barcelona, 1851-1920), que havia treballat com a tipògraf, aviat es convertí en periodista i col·laborà activament a la premsa catalana de caràcter humorístic. Els seus començaments es poden trobar a *Lo Xanguet*, *La Tomasa*, *La Honorata*, *La Barretina* i uns altres setmanaris, alguns dels quals dirigí. També publicà una «Biblioteca Popular Catalana» en la qual oferí obres d'escriptors notables. La seva incorporació a *Lo Xanguet* en els darrers temps de l'almanac és signe de l'ampliació que experimenta el grup fundador i també dels canvis que s'hi esdevenen.

L'any 1872 arriba a Espanya amb una divisió de l'opinió pública en el camp polític: uns ciutadans són partidaris de Práxedes Mateo Sagasta (Torrecilla de Cameros, La Rioja, 1827 - Madrid, 1903), progressista i cap del Partit Constitucional, mentre que els altres segueixen Manuel Ruiz Zorrilla (El Burgo de Osma, 1833 - Burgos, 1895), progressista ardorós i ministre fidel del rei Amadeu I. Enemistats tots dos caps polítics, la seva pugna fa que en el seu judici de l'any Pau Bunyegas es lamenti d'uns enfrontaments en què la nació no guanya res «pero paga y rep (y molt)».

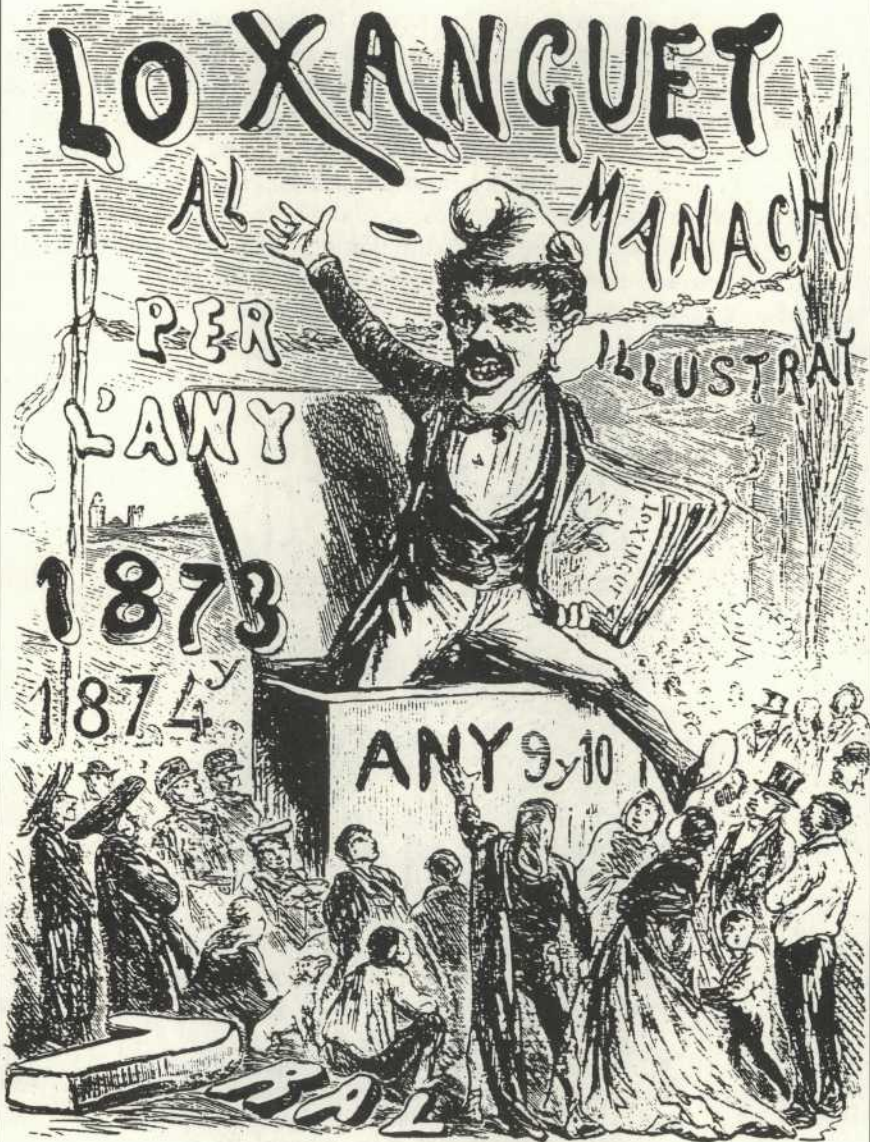
En aquest almanac de *Lo Xanguet* hom torna al sistema primitiu de posar el calendari de l'any en una sola pàgina, que en aquest cas és la segona. Per dalt és completada amb uns versos de Pau Rosella (Enric Franco) que glossen des d'un punt de vista polític l'expressió «Any nou, vida nova». Enric Franco (Barcelona, 1854-1900) fa en aquests moments les seves primeres armes periodístiques; més endavant escriu a diferents revistes i estrena algunes comèdies. Entre les seves tasques literàries figuren les traduccions al català de les *Rimas* de Bécquer i dels *Cantares* de Campoamor.

A la pàgina quatre de l'almanac figura un text signat per Cosme Llarch en el qual es dol de la manca d'humanitat que demostren els pobles i les persones que es diuen civilitzades i en dona uns quants exemples. I a la pàgina cinc es destaquen unes caricatures comentades sobre la premsa de l'època on es parla de *La Renaixensa*, *La Campana de Gràcia*, *Lo Crit de la Pàtria*, *Lo Mestre Titas* i *La Bomba*.

A les pàgines sis i set Simó Alsina escriu amb els pseudònims Simón del Oncle i Bernat Pescaire. Les caricatures que animen totes dues pàgines fan referència a fets de l'any anterior, entre els quals figuren les festes de la Mercè, les eleccions municipals i unes protestes sobre els consums. Mereix atenció un dibuix que representa unes flors marcides dins d'un gerro amb la inscripció «Aquae malvis» i posades sobre una taula en què figura el segell representatiu dels Jocs Florals. La quarteta que l'acompanya és representativa dels blasmes i de les crítiques iròniques que tant vegades han rebut els Jocs. Textualment diu: «Las flors de *patria*, de fé / y de *amor*, totas plegadas, / los Jochs Florals las mantenen / en un pot de aigua de malvas.»

A les pàgines centrals tornen, com desitjant recuperar la popularitat que va obtenir amb una idea semblant el primer almanac de *Lo Xanguet*, les caricatures de «Celebritats de Barcelona». Es tracta de presentar-hi d'una manera realista i humorística tipus populars del carrer, tant pidolaires com persones afectades per deficiències mentals que els ciutadans veien cada dia. Els personatges representats responien als noms d'Homeró, Orfeo, lo Dimoni, el Judío Errante, Bossuet, Ofelia, Paganini i Salamanca.

La resta del número es dedica a comentaris breus i a caricatures de caràcter polític tant pel que fa a la situació general espanyola com a la vida ciutadana. També s'hi posa en relleu el mal estat de la Universitat vella i s'hi comenta gràficament la marxa cançonera de les obres del port. La pàgina del darrere resumeix amb una lletra atapeïda els títols i les característiques de les obres que l'editor ofereix a la seva llibreria. Entre les novetats figuren l'almanac *Lo Foraster* i les *Poesías festivas y satíricas del célebre rector de Vallfogona*.

MES VAL AQUI QUE A CAL APOTECARI.

Darrer almanac, però per a dos anys

Durant el breu regnat d'Amadeu I, l'activitat d'Innocenci López a favor del que després fou encara més breu república fou constant. Si com a editor era molt actiu, encara ho era més com a propagandista i organitzador d'activitats a favor dels seus ideals polítics. Posat a deixar l'una cosa per l'altra, en aquell temps preferia l'acció pública que no pas estar al peu de la botiga. A causa d'això, el seu negoci editorial va reduir-se en quantitat de publicacions. Per aquest fet i per unes altres causes de les quals faré esment a continuació, no arribà a sortir com a tal l'almnac *Lo Xanguet* per a 1873, encara que després fou recuperat ajuntant-lo amb el que pertocava per a 1874. Així, el que fou l'últim número de la col·lecció suma els anys nou i deu a la portada, on s'afegeix l'any «1874» al «1873» que hi havia estat dibuixat en un principi.

Escrit ab molta xispa per varios gats dels
freres y enllustrat ab moltes caricaturas.

SOLS VALDRÁ UN RAL.

Tothom que vulgui adquirir ditas publica-
cions, tant los corresponsals y particulars de fe-
ra com de dins, que las demanin al ciudadá I. Lo-
pez editor, Rambla del Mitj número 20, Bar-
celona.

Anunci publicat a la batallada 194 de *La Campana de Gràcia* (20 de desembre de 1873).
Va publicar-se fins a la batallada 200 (25 de gener de 1874)

Ignoro per a quan havia estat prevista la publicació de *Lo Xanguet* per a 1873, però, com que l'abdicació d'Amadeu I s'acompleix l'11 de febrer d'aquell any i des de finals de l'anterior s'han esdevingut a Catalunya alçaments republicans, el dibuix de Tomàs Padró, que representa López amb barret frigi sortint d'una capsula amb els almanacs a la mà, es pot situar a començaments de l'any i potser immediat a la proclamació de la República.

La capsula de què surt l'editor de *Lo Xanguet* pot representar les nombroses vegades que fou detingut durant el període prè-republicà. Josep Roca i Roca, a la necrologia que l'any 1895 publica a *La Campana de Gràcia* sobre el seu gran amic i company polític, recorda com a cada moment l'empresonaven i que la frase «Ja han agafat en López» era senyal que alguna cosa (republicana) es preparava.

Proclamada la República, foren tantes les urgències polítiques que el reclamaven, que Innocenci López deixà molt abandonada la tasca editorial, encara que continuà traient amb puntualitat setmanal *La Campana de Gràcia*. Com que hi havia un fort corrent republicà que defensava el cantonalisme, López ajudà a fer que no triomfés a Barcelona, com també més endavant a Cartagena amb la insurrecció cantonal. Sembla que va promoure que els representants principals del republicanisme dirigissin de Madrid estant un seguit de telegrams als compromesos en el cantonalisme català en què els demanaven que deixessin de banda la idea. Va encertar en el procediment i, segons el que escriu Roca i Roca, Francesc Pi i Margall en un opuscle titulat *La República* esmenta amb elogi aquesta mostra d'enginy amb la qual se salvaren les institucions naixents d'un «pavorós conflicte».

L'activitat republicana a Barcelona d'Innocenci López demostrà la seva capacitat de gestió i, quan quedà constituït el 18 de juliol el Govern Salmerón, el titular de la cartera d'Estat, Soler i Pla, li demanà que anés a Cuba com a director de correus. Santiago Soler i Pla (Barcelona, 1839-1888), republicà federal des de posicions moderades i gran amic de l'editor López, volia anar a les Antilles per establir-hi contactes polítics amb els diferents sectors que allí lluitaven: per això necessitava una persona de confiança que explorés el terreny i li'n donés informes fidedignes. Per a aquesta missió pensà en el popular editor barceloní, el qual l'acceptà i se n'anà cap a l'Havana, on dugué a terme una bona tasca que permeté, segons Roca i Roca, que «Soler y Pla trobés a Cuba simpatias y consideracions inesperadas, que'l feren sortir ayrós en lo terrible conflicte del "Virginus", y que haurian donat los seus fruyts naturals a no sobrevenir al poch temps la cayguda de la República».

Com a director de correus, Innocenci López fou un bon organitzador i administrador. Afavorí els seus subordinats i repartí entre ells els drets d'a-

¡¡ALTO!! ¡¡ATENCIÓN!!

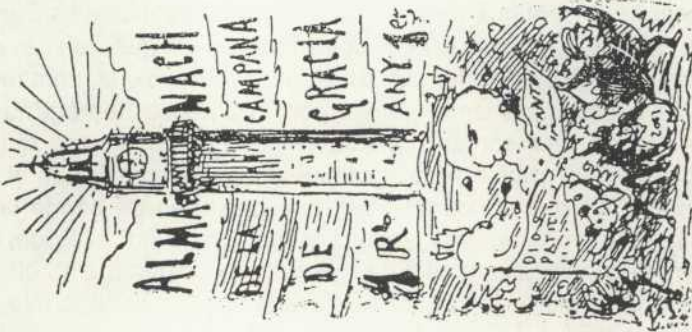
HA SALIDO YA

VALE SOLO UN REAL.

Año 11 y 12 de su publicación plagado de chispeantes caricaturas y escritos humorísticos.

ESTÁ EN PRENSA LO

Dintre uns quants dias surtirà plé de caricaturas, retratos de personatjes cèlebres y xispejants escrits.

VALDRÁ SOLS UN RALET.

HA SALIDO YA

Escrit ab molta xispa per varios gets dels frares y enllustrat ab molts caricaturas.

- SOLS VAL UN RAL.

Tothom que vulgui adquirir ditas publicacions, tant los corresponals y particulars de fora com de dins, que las demanin al ciutadà J. Lopez editor, Rambla del Mitj número 20, Barcelona.

L'anunci de l'últim número de *Lo Xanguet* es va publicar a *La Campana de Gràcia* conjuntament amb el del també darrer número d'*El Tiburón* i del primer almanac del setmanari. El temps de publicació d'aquests anuncis és el mateix que l'expressat abans

partat que uns altres caps superiors guardaven per a ells. No hi va romandre gaire i en va tornar tan pobre com hi havia anat. O encara més pel que fa al moment de tornar a arribar a Barcelona atès que, havent desembarcat a Cadis, en el trajecte fins a Alacant li robaren els tres-cents duros que portava i li calgué emmanllevar diners per a acabar el viatge.

El darrer número de *Lo Xanguet* va anunciar-se a *La Campana de Gràcia* des de mitjan desembre de 1873 fins a mig gener de 1874. El setmanari presentava juntament el seu primer almanac i també informava sobre la sortida de l'almanac *El Tiburón*, que també servia per a dos anys i que amb aquesta sortida onzena i dotzena deixà de publicar-se.

Els crèdits que obren la segona pàgina diuen així:

Lo Xanguet, / almanach enllustrat / y escrit ab més sal que no hi há en las montanyas de Cardona (sense que volguem alavarnos) / Per D. Pau Bunyegas [Conrad Roure], D. Serafí Pitarra [Frederic Soler], D. Simó Alsina [Simó Alsina i Clos], En Robert de les Cabres [Robert Robert (?)], En Xarau [Pere Manut] / y altres malhumorats, per la doble anyada.

Els «malhumorats» eren Pere Bleda (?), Po-Pi (?) i Celestí Puig i Boga (?) quant a pseudònims nous, i Pau Rosella (Enric Franco) en el que pertocava als ja coneguts d'anys anteriors.

El «Judici dels dos anys», signat per Pau Bunyegas, tira fort contra els carlins, que amb els seus aixecaments i amb la guerra declarada que des de juny de 1873, amb l'entrada de Carles VII a Navarra, mantenien contra la República pertorbaven la consolidació del nou règim. El rei Amadeu I, que se n'havia anat a començaments d'any, hi és fortament caricaturat a la pàgina dos, a l'espai que queda sobre el calendari per a 1874.

A les pàgines tres i quatre hi ha uns quants acudits i una caricatura del general Ramon Cabrera, vist com un tigre amb cap humà cobert amb la boina carlina. Els versos que l'acompanyen diuen: «De Catalunya'l Tigre sanguinari, / saqueja pobles, honras estermina, / vilas crema, secuestra y asesina... / però a entrada de fosch, resa'l rosari.»

El cantonalisme polític mereix la caricatura rimada i amb dibuixos a la pàgina sisena i al primer terç de la setena. S'hi juga amb la significació doble i s'hi presenten alguns personatges que van de qui enganxa anuncis al «cantó» d'un carrer a qui va de «cantó» perquè ha begut massa. També hi figura una caricatura d'Ildefons Cerdà, el qual és considerat enemic dels «cantons» des que projectà l'Eixample de la ciutat. I dues caricatures més fan referència al fotògraf Cantó, que com a tal tenia estudi al carrer dels Escudellers, número 8, i amb el cognom al revés —Otnac— també treballava al carrer del Comte d'El Asalto, 18.

Les «Celebritats de Barcelona» hi tornen a figurar a les pàgines centrals. En aquest cas són persones com el Feo Malagueño, que té una botiga de roba feta i a mida a la plaça de Sant Agustí —més endavant s'estableix a la rambla de Santa Mònica, número 29— i que s'anuncia amb frases com ara «Invencible hasta la muerte, el Feo Malagueño», «No fio ni a mi padre» o «Respondo de todas mis faltas con mis bienes habidos y por haber». També presenten el senyor Bau, que arrenca queixals; el moro Benani, que ven babutxes, al costat d'un altre que demana caritat; i un cec que fa sermons catòlics després de convocar la gent amb els sons d'un cornetí i al costat d'un cec protestant que al mig de la Rambla fa comentaris sobre la Bíblia.

El bisbe Josep Caixal i Estradé (el Vilosell, les Garrigues, 1803 - Roma, 1879), bisbe d'Urgell i vicari general castrense dels carlins, hi és representat com un queixal corcat, revestit amb capa pluvial i amb bàcul a la mà, a la pàgina 10: així s'insisteix en la sàtira sobre els carlins. També s'hi fa broma sobre la mateixa república, potser per defensar-la; una broma sagnant i amb molt poc sentit de la caritat envers les desgràcies d'altri, ja que un coix comenta que, segons que li han dit, amb la República tothom anirà dret i un geperut li contesta que a ell li han explicat que tothom serà igual.

A la pàgina dotze hi ha destacada una caricatura en què Tomàs Padró repeteix en certa manera la idea que va tenir sobre els autors del «Teatro Catalá»: hi presenta Pitarra (Frederic Soler) vestit com una dida, dret i tenint cura d'un nen amb barretina i dins d'uns caminadors on figuren els noms del «Teatro Catalá» i dels autors següents: Torres, Bunyegas, Arnau, Vidal, Capmany i Alcántara. Figura que saluden des d'un escenari i que els espectadors els han tirat rams de flors per celebrar, com diu un cartell que hi ha al fons, les noranta representacions de *La dida*. Un altre cartell diu: «Quedan despachadas las localidades» per indicar que l'èxit d'assistència és molt gran. Al peu hi ha un vers que diu: «La Dida de'n Pitarra n'es la dida / que al teatro catalá va donant vida.» D'aquesta manera hi és exaltada la superioritat de Frederic Soler amb relació als seus companys. Gràcies a les seves obres se salven les temporades de la societat «Teatro Catalá», que actua al Romea. Els cronistes teatrals del *Diario de Barcelona* d'aquella època no n'eren, però, tan entusiastes perquè a l'almanac del diari per a 1873 situen el Romea a l'apartat «Teatros de segundo y tercer orden» i diuen que «a la empresa de este coliseo debe estar especialmente agradecido el teatro catalán». Ara bé, a l'any següent, dins de l'almanac per a 1874, rectifiquen de bon tros i donen explicacions sobre la classificació del Romea entre els teatres de segon i tercer ordres escrivint:

Aunque por razón de su capacidad no contemos el Teatro Romea entre los de primer orden, es indudable que en el año último ha sido el primero en

fomentar el arte dramático. Y aunque no han sido notables todas, ni la mayor parte de las producciones que se han puesto en escena en el Teatro Romea, con todo alguna de ellas, como por ejemplo «La Dida», ha sido con justicia una verdadera y lucrativa mina para la empresa.

Serafi Pitarra, per la seva banda, torna a publicar a *Lo Xanguet*; a la pàgina tretze figura una falla titulada «Lo rossinyol y la clau» i, a la catorze, «La cansó dels que la estiman». En aquesta mateixa pàgina també hi ha unes caricatures del xa de Pèrsia i de Víctor Balaguer. Pel que fa a aquest darrer, la caricatura, en què figura vestit amb armadura, es publica acompanyada d'uns versos satírics que comencen així: «Fent plomas á las gacelas / va sé mestre en gay sabé [...]». D'aquesta manera es vol recordar que els seus enemics qualificaven Balaguer d'ignorant perquè en un article va sortir l'expressió «las plumas de la gacela». Segons que sembla, tot va néixer d'una errada tipogràfica i que l'escriptor i polític Víctor Balaguer i Cirera (Barcelona, 1824 - Madrid, 1901) havia escrit realment «plumas de gazeta».

A la pàgina quinze Padró dibuixa la «Història d'un cap, contada per ell mateix», que explica amb molt d'enginy i encert en el traç les evolucions d'un cap de capellà d'acord amb els temps tan variables que corren.

Finalment, a la pàgina setze i última, sota el títol «Tretreteé» i el dibuix d'un soldat català ben equipat i tocant el cornetí d'ordres, figuren les crides sobre les produccions editorials de l'any i les que són de fons però de més venda. S'hi anuncien els almanacs *El Tiburón*, *L'Any Nou* i el de *La Campana de Gràcia* juntament amb les obres de Serafi Pitarra i d'uns altres autors.

També com a novetat s'hi presenta una «Gran Lámina de la República Democrática Federal, litografiada a tres tintas per l'intelligent artista Tomás Padró. Podem assegurar que es la més important de cuantas se han publicat fins al dia y la més apropósit per corporacions oficials, col·legis, oficinas, Ateneos, Casinos, Círculs, etc. etc. / Está impresa sobre papé del bo y fa 4 pams de alt per 3 de ample. / Sols val 12 rals. Se trobará de venda en la Libreria espanyola. Rambla del Mitj n.º 20».

Així s'anunciava a *Lo Xanguet* i en altres publicacions d'Innocenci López l'edició que se n'havia de fer el mes d'agost de 1873, perquè n'he trobat el primer advertiment a la batallada 174 de *La Campana de Gràcia*, de 3 d'agost de 1873. Potser en els cinc mesos que quedaven per a acabar l'any se'n van vendre moltes ja que, a partir del 3 de gener de 1874, amb el cop d'estat del general Pavía, la fi de la I República i la restauració monàrquica en la persona del rei Alfons XII, la situació canvià d'una manera radical. Corporacions oficials, col·legis, ateneus, casinos i els altres llocs públics, tret que fossin declaradament republicans, buscaren retrats

del jove monarca per a substituir, si havien arribat a posar-la, la làmina d'una república morta en plena joventut.

Amb la restauració monàrquica van deixar de sortir els almanacs *Lo Xanguet* i *El Tiburón*. Innocenci López es dedicà amb intensitat a editar *La Campana de Gràcia*, de la qual més endavant va néixer, per culpa d'unes quantes suspensions governatives, *L'Esquella de la Torratxa*, i també a fer unes altres publicacions. Intervingué en política defensant les idees de Castelar i, decebut d'aquest, ja només s'ocupà d'una empresa que tanta importància arribà a tenir dins la tasca editorial popular. Però aquesta és una altra història que precisament comença quan s'acaba la de l'almanac *Lo Xanguet*.

Bibliografia sumària

- AGRUPACIÓ PROFESSIONAL DE PERIODISTES. BARCELONA. *La Presse catalane depuis 1641 jusqu'à 1937. Palais International de la Presse. Exposition de Paris. MCXXXVII. Essai d'index par Joan Torrent avec la collaboration de Francesc Carbonell, Josep Montfort et Rafael Bori, journalistes. Édité par le Commissariat de Propagande de la Généralité de Catalogne.* Barcelona, 1937 (?).
- L'art de la impremta a Catalunya. Assaig històric amb notes tècniques de Francesc Millà.* Barcelona: Millà, 1949. (L'Ocell de Paper; 1)
- BORI, Salvador [Jaume Passarell]. *Padró, Planas, Pellicer. Tres maestros del lápiz de la Barcelona ochocentista. Estudio crítico-biográfico.* Barcelona: Millà, 1945. (Monografías Históricas de Barcelona; 5)
- Catálogo de la Hemeroteca del Instituto Municipal de Historia de Barcelona. Dirección y prólogo de Pedro Voltres Bou.* Barcelona, 1960.
- COROLEU, José. *Guía del forastero en Barcelona y sus alrededores.* Barcelona: Jaime Seix, 1887. [Dibuixos de León Comelerán]
- GARCÍA-NIETO, María Carmen [et al.]. *Moderados y progresistas. 1833-1868.* Madrid: Guadarrama de Publicaciones, 1971. (Bases Documentales de la España Contemporánea; 2)
- *El liberalismo democrático. 1868-1874.* Madrid: Guadarrama de Publicaciones, 1971. (Bases Documentales de la España Contemporánea; 3)

- R[UÉ] DALMAU, Antonio. *Tipos populares de Barcelona. Siglos XIX y XX*. Barcelona: Millà, 1945. (Monografías Históricas de Barcelona; 8)
- RODERGAS I CALMELL, Josep. *Els pseudònims usats a Catalunya (Recull de 3800)*. Barcelona: Millà, 1951.
- ROURE, Alfonso. *La «Rebotiga» de Pitarra. Capítols sobre la història del humorismo barcelonés ochocentista*. Barcelona: Millà, 1946. (Monografías Históricas de Barcelona; 14)
- ROURE, Conrado. *Recuerdos de mi larga vida. Costumbres, anécdotas, acontecimientos y sucesos acaecidos en la ciudad de Barcelona, desde 1850 hasta el 1900. Recopilación corregida y aumentada de los artículos publicados en «El Diluvio»*. Barcelona, 1927. 3 v. (Biblioteca de «El Diluvio»)
- TASIS, Rafael. *Barcelona, imatge i història d'una ciutat*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1961.
- TORRENT, Joan; TASIS, Rafael. *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Bruguera, 1966. 2 v.

Premsa

- Almanac de *Diario de Barcelona*, anys 1865-1875.
- Almanac de *Lo Xanguet*, anys 1865-1874. [9 núm.]
- *La Campana de Gràcia*, anys 1870-1874, i batallada núm. 1375 (28 setembre 1895). [Dedicada a la mort de l'editor, Innocenci López]
- *L'Esquella de la Torratxa*, núm. 872 (27 setembre 1895). [Dedicat a la mort de l'editor, Innocenci López]
- *Un Tros de Paper*, anys 1865-1875.